

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

RESİM ANASANAT DALI

KENT VE SINIFSAI YAPI ÜZERİNE GÖRSEL ANLATILAR

DOĞA EZGİ AYİSİT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANKARA, 2025

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

RESİM ANASANAT DALI

KENT VE SINIFSAI YAPI ÜZERİNE GÖRSEL ANLATILAR

DOĞA EZGİ AYİSİT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANKARA, 2025

KENT VE SINIFSAK YAPI ÜZERİNE GÖRSEL ANLATILAR

Danışman: Doç. Serap Emmungil Karamanoğlu

Yazar: Doğa Ezgi Ayisit

ÖZ

Kent, çeşitli karakterlerin ve çeşitli sınıfların içerisinde yaşadığı milyonlarca insanı barındıran ve bu sebeple sürekli değişim içerisinde olan bir mekandır. Kent, insanların kalıcı yerleşim yerlerinde yaşamaya başlamasından beridir derin ve karmaşık bir tartışma konusu olmuştur. Kentte meydana gelen mekânsal değişim ve dönüşümlerde toplumsal süreçler önemli bir rol oynamaktadır. Sanayileşmeyle birlikte bu değişim ve dönüşüm hızlı bir şekilde ilerlemeye başlamıştır. Ortaya çıkan fabrikalar ve bina yerleşimleri ile kentsel mekanlara yığılmalar başlamıştır.

Marksist okulun öncü temsilcilerinden David Harvey, Henri Lefebvre ve Manuel Castells gibi düşünürler bu değişim ve dönüşümleri toplumsal yapı ve üretim ilişkilerine dayandırarak değerlendirmişlerdir. Kapitalizmin yarattığı sınıf ayrımının çelişkisi mekânlarda da gözlemlenmektedir. Sürekli dönüşüm içerisinde olan kent olgusu sanat, mimari, siyaset ve sosyoloji gibi birçok disiplinin ilgi alanına girmiş ve sanat eserlerinde sıkça yer almıştır.

Özellikle Sanayi Devrimi sonrası ele alındığında kent içerisindeki eşitsizliğin yansıdığı belli işler karşımıza çıkmaktadır. Büyük kent hayatının telaşıyla sıklığı belli sanatçıların işlerinde kendini göstermektedir. Kent kavramını işleyen Kazimir Maleviç, Carl Grossberg, Gordon Matta-Clark, Neşet Günal, Murat Germen gibi sanatçıların eserleri incelenirken, kapitalizm, işçi sınıfı ve üretim tarzı konularıyla bağlantılı olarak ilerlemektedir.

Bu tezin amacı çarpık kentleşme ile sınıf ayrımının görsel olarak en çok karşımıza çıkan kentin, farklı disiplinlerdeki sanatçıların çalışmalarına nasıl yansıdığını göstermektir. Aynı zamanda bu sanatsal çalışmaların Marksist felsefe bağlamında, sınıf ayrımı içerisinde ele alınması amaçlanmaktadır.

Tez içerisinde bulunan sanatsal çalışmalarda hedef alınan temel yaklaşım kent içerisinde sınıf çatışmasının gösterilmesi ve işçi sınıfının yaşadığı şartların vurgulanması olmuştur. Sanayi Devrimi sonrası işçilerin kentlere göç etmek durumunda kalmasıyla oluşan

gecekonduşma ardından gelen kentsel dönüşümle yığılan bina formları ve soylulaştırmayla şehir merkezlerinden itilen işçi sınıfı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Resim, sanat, kentleşme, kapitalizm, marksizm, kent ve sanat, işçi sınıfı, kentsel dönüşüm, sınıfsal ayırım, soylulaştırma.

VISUAL NARRATIVES ON CITY AND CLASS STRUCTURE

Supervisor: Assoc. Prof. Serap Emmungil Karamanoğlu

Author: Doğa Ezgi Ayisit

ABSTRACT

The city is a space that accommodates millions of people from various backgrounds and social classes, constantly undergoing change as a result. Since people began living in permanent settlements, the city has been a deep and complex subject of discussion. Social processes play a crucial role in the spatial changes and transformations occurring within cities. With industrialization, these changes and transformations have accelerated rapidly. The emergence of factories and building settlements has led to an increasing concentration of people in urban spaces.

Leading thinkers of the Marxist school, such as David Harvey, Henri Lefebvre, and Manuel Castells, have analyzed these changes and transformations through the lens of social structures and production relations. The contradictions created by class divisions under capitalism are also evident in spatial arrangements. The ever-evolving phenomenon of the city has attracted the interest of various disciplines, including art, architecture, politics, and sociology, and has been frequently represented in artistic works.

Especially after the Industrial Revolution, certain works reflect the inequality within the city. The congestion and rush of metropolitan life manifests itself in the works of certain artists. While analyzing the works of artists such as Kazimir Malevic, Carl Grossberg, Gordon Matta-Clark, Neşet Gđnal, Murat Germen, who deal with the concept of the city, it proceeds in connection with the issues of capitalism, working class and mode of production.

The aim of this thesis is to show how the city, which is the most visual manifestation of distorted urbanization and class distinction, is reflected in the works of artists from different disciplines. Additionally, it seeks to analyze these artistic works within the context of Marxist philosophy and class distinctions.

The main approach targeted in the artistic works in the thesis is to show the class conflict in the city and to emphasize the conditions in which the working class lives. The study explores the process that began with workers migrating to cities following the Industrial Revolution,

leading to the formation of informal settlements, followed by urban transformation with increasingly dense building structures, and finally, the displacement of the working class from city centers due to gentrification.

Keywords: Painting, art, urbanization, capitalism, Marxism, city and art, working class, urban transformation, class division, gentrification.

TEŞEKKÜR

İlk olarak, bana rehberlik eden sevgili tez danışmanım Doç. Dr. Serap Emmungil Karamanoğlu'na, gösterdiği sabır ve anlayış için teşekkür ederim. Savunma sınavımda jüri başkanlığını üstlenen Prof. Dr. Cebrail Ötğün'e, değerli katkıları ve geri bildirimleri için minnettarım.

Lisans eğitimime başladığım günden itibaren sadece eğitimliği ile değil, kişiliğiyle de örnek aldığım sevgili Prof. Dr. Kafiye Özlem Alp'e, her zaman bana yardımlarını sunarak yolumu aydınlattığı için teşekkür ederim. Ayrıca, lisans dönemimde çalışmalarımın temelini atan ve yüksek lisans sürecine girmem için beni yüreklendiren değerli hocam Prof. Dr. Atilla İlkayaz'a şükranlarımı sunarım.

Hayallerime ulaşabilmem için her türlü fedakarlığı gösteren sevgili anneme ve hayatın yükünü birlikte taşıdığım değerli kardeşime teşekkür ederim. Varlığıyla hayatımı güzelleştiren, zorlukları benimle göğüsleyen ve her zaman kahrımı çeken sevgili Esat Özdemir'e, yardımlarıyla her aşamada desteğini gösteren Burak Erdal ve Melike Soyuğur'a her koşulda yanımda oldukları için teşekkür ederim.

Ayrıca, bu çalışmada kullanılan tüm kaynakların yazarlarına, bilgi ve araştırmalarını paylaştıkları için teşekkür ederim.

Yarınlarm, bugünden daha güzel olacağı umuduyla...

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR.....	iv
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	vii
GÖRSELLER DİZİNİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: KENT VE KENTLEŞME SÜRECİ	4
1.1 Türkiye’de Gecekondulaşma Süreci ve Sınıf Ayrımı.....	8
1.2 Prekarya’nın Kent İçindeki Yeri.....	10
BÖLÜM 2: KENTLEŞMENİN SANATA YANSIMALARI	12
BÖLÜM 3: KENT VE SINIFSA YAPI ÜZERİNE	39
SONUÇ	54
KAYNAKÇA.....	57
ETİK KOMİSYONU ONAY BİLDİRİMİ.....	61
YAYIMLAMA VE FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	62
ETİK BEYANI.....	63
ORJİNALLİK RAPORU	64
ORIGINALITY REPORT	65

GÖRSELLER DİZİNİ

- Görsel 1.** Honore Daumier. Üçüncü Sınıf Vagon / The Third Class Carriage. 1862. (Tuval üzerine yağlı boya. 67 cm x 93 cm). <https://tinyurl.com/244dha57>.....13
- Görsel 2.** Honoré Daumier. Gargantua. 1831. (Taş baskı. 24 cm x 30 cm). <https://tinyurl.com/27k45lhf>.....14
- Görsel 3.** Gustave Caillebotte. Europa Köprüsü / The Europe Bridge. 1876. (Tuval üzerine yağlı boya. 125 cm x 181 cm). <https://tinyurl.com/27714kmb>.....15
- Görsel 4.** Max Klinger. Bir Anne II / A Mother II. 1883. (Gravür kazıma. 45.4 cm x 31.9 cm). <https://tinyurl.com/26ddqjtz>.....16
- Görsel 5.** Egon Schiele. Ölü Şehir III / Tote Stadt III. 1911. (Tuval üzerine yağlı boya. 37.3 cm x 29.8 cm). <https://tinyurl.com/2yjfqmfq>.....17
- Görsel 6.** Robert Delaunay. Kızıl Kule / The Red Tower. 1911. (Tuval üzerine yağlı boya. 160.7 cm x 128.6 cm). <https://tinyurl.com/26hmcpuc>.....18
- Görsel 7.** Max Beckmann. Demir Köprü / The Iron Bridge. 1922. (Tuval üzerine yağlı boya. 42 cm x 25 cm). <https://tinyurl.com/2cvgpzmv>.....19
- Görsel 8.** Paul Citroen. Metropolis. 1923. (Jelatin gümüş baskı. 20,3 cm x 15,3 cm). <https://tinyurl.com/276n6ct9>.....20
- Görsel 9.** Kazimir Maleviç. Arkitekton. 1923-1924. (Alçı. 85,3 cm x 56 cm x 52,5 cm). <https://tinyurl.com/24darwoe>21
- Görsel 10.** Carl Grossberg. Jannowitz Köprüsü'nde / An der Jannowitzbrücke. 1928. (Kağıt üzerine sulu boya ve kalem. 40 cm x 50 cm). <https://tinyurl.com/28cm4dyw>.....22
- Görsel 11.** Carl Grossberg. Beyaz Tanklar / Hamburger Ölwerke. 1933. (Tuval üzerine yağlı boya. 90 cm x 70 cm). <https://tinyurl.com/2c8oz2yr>.....22
- Görsel 12.** Fernand Leger. İnşaat İşçileri / Les Constructeurs. 1950. (Tuval üzerine yağlı boya. 299,8 cm x 200 cm). <https://tinyurl.com/26rh78n4>.....23

- Görsel 13.** Nedim Günsür. Gecekondu ve İşçi Ailesi. 1963. (Tuval üzerine yağlı boya. 50 cm x 107 cm). <https://tinyurl.com/2xkd83lr>.....24
- Görsel 14.** Neşet Günel. Yaşantı I. 1958. (Tuval üzerine yağlı boya. 185 cm x 140 cm). <https://tinyurl.com/2c2ep6an>.....25
- Görsel 15.** Neşet Günel. Yaşantı II. 1974. (Tuval üzerine yağlı boya. 225 cm x 200 cm). <https://tinyurl.com/22vwyzsc>.....25
- Görsel 16.** Nuri İyem. Gecekondu Önünde. 1970. (Duralit üzerine yağlı boya. 58 cm x 38 cm). <https://tinyurl.com/29zcb8q8>.....26
- Görsel 17.** Nuri İyem. Gecekondu Emekçiler. 1979. (Duralit üzerine yağlıboya. 44 cm x 36 cm). <https://tinyurl.com/2cbasov8>.....27
- Görsel 18.** Yüksel Arslan. Capital XIV. 1972. (Karışık teknik. 75.4 cm x 81.2 cm). <https://tinyurl.com/24oebbcg>.....27
- Görsel 19.** Turan Erol. Ankara Gecekonduları. 1976. (Tuval üzerine yağlı boya. 80 cm x 100 cm). <https://tinyurl.com/2745vwrz>.....28
- Görsel 20.** Gordon Matta-Clark. Bölme / Splitting. 1974. (Mekana müdahale. 9.1 m x 4.6 m). <https://tinyurl.com/23wn7tdh>.....29
- Görsel 21.** Gordon Matta-Clark. Koni Kesiti / Conical Intersect. 1975. (Mekana müdahale. Çap: 5m). <https://tinyurl.com/yxq4gher>.....30
- Görsel 22-23.** Martha Rosler. Eğer burada yaşasaydın... / If you lived here... 1989. (Çok bölümlü sergi projesi. Enstalasyon, sokak ve diğer mekanlar. Çeşitli boyutlar). <https://tinyurl.com/2d3zz9uy>.....31
- Görsel 24-25.** Martha Rosler, Konut insan hakkıdır / Housing is a human right. 1989. (Times Square Meydanı'ndaki elektronik tabela. 1.10dk). <https://tinyurl.com/24nhywon>.....31
- Görsel 26.** Carole Itter, Sokakların Altınla Döşendiği Yer: Kanada Göçmen Mahallesi Bir Övgü / Where the Streets are Paved in Gold: A Tribute to a Canadian Immigrant Neighbourhood. 1991. (Enstalasyon. 29 m). <https://tinyurl.com/27gktz5t>.....32

Görsel 27. Rachel Whiteread. Ev / House. 1993. (Enstalasyon. 4,5 m x 10 m x 8 m). https://tinyurl.com/2dk7h42t	33
Görsel 28. Andreas Gursky. Chicago Ticaret II Kurulu / Chicago Board of Trade II. 1999. (Kromojenik baskı. 157,4 cm x 284 cm). https://tinyurl.com/24tpvmjq	34
Görsel 29. Murat Germen. İnşa. 2006-2007. (Fotoğraf. Değişken Boyutlar). https://tinyurl.com/29fst8m	35
Görsel 30. Murat Germen. Yeniden İnşaatlar. 2016. (Fotoğraf. Değişken Boyutlar). https://tinyurl.com/22gzdra6	35
Görsel 31. Neş'e Erdok. Hepimiz Aynı Gemide. 2011. (Tuval üzerine yağlıboya. 180x250 cm). https://tinyurl.com/28sm7yvr	36
Görsel 32. Do Ho Suh. Evi Bağlamak / Bridging Home. 2018. (Enstelasyon. 3,6 m x 2,4 m x 1,5 m). https://tinyurl.com/24rt6y4l	37
Görsel 33. Doğa Ezgi Ayisit. Şehrin Yamaları-1. 2020. (Dijital kolaj. Değişken boyutlar).....	39
Görsel 34. Doğa Ezgi Ayisit. Şehrin Yamaları-2. 2020. (Alçıpan üzerine transfer. 250 cm x 120 cm).....	39
Görsel 35. Doğa Ezgi Ayisit. Şehrin Yamaları-2 Detay fotoğrafı. 2020. (Alçıpan üzerine transfer. 250 cm x 120 cm).....	40
Görsel 36. Doğa Ezgi Ayisit. Yama Parçaları. 2020. (Çimento üzerine transfer. 31 cm x 40x60 cm).....	40
Görsel 37. Doğa Ezgi Ayisit. Yama Parçaları Detay Fotoğrafı. 2020. (Çimento üzerine transfer. 31 cm x 40x60 cm).....	41
Görsel 38. Brezilya'dan bir favela görüntüsü. (https://www.nbcnews , 2024).....	42
Görsel 39. Doğa Ezgi Ayisit. Asfalt. 2020. (Tuval üzerine transfer. 185 cm x 100 cm).....	42

Görsel 40. Doğa Ezgi Ayisit. Darlık. 2021. (Minyatür tuğla. 42 cm x 47 cm x 9 cm).....	43
Görsel 41-42-43-44. Doğa Ezgi Ayisit. Konsantre Lüks. 2020. (Duvar üzerine spreyc boya ile müdahale. Değişken boyutlar).....	44
Görsel 45-46-47-48-49-50. Doğa Ezgi Ayisit. Çelişkili Perspektif. 2019. (Fotoğraf serisi. Değişken boyutlar).....	45
Görsel 51-52. Doğa Ezgi Ayisit. Şehrin Kıyısı. 2020. (Fotoğraf serisi, Değişken boyutlar).....	46
Görsel 53. Doğa Ezgi Ayisit. Blok. 2021. (Ytong yerleştirme. 60 cm x 100 cm x 20 cm).....	47
Görsel 54. Doğa Ezgi Ayisit. Direniş serisi. 2022. (Tuval üzerine transfer. 35cm x 50 cm).....	48
Görsel 55. Doğa Ezgi Ayisit. Direniş serisi. 2022. (Tuval üzerine transfer 15 cm x 15 cm).....	48
Görsel 56. Doğa Ezgi Ayisit. Direniş serisi. 2022. (Tuval üzerine transfer. 15 cm x 15 cm).....	49
Görsel 57. Doğa Ezgi Ayisit. Direniş Serisi. 2022. (Tuval üzerine transfer. 15 cm x 15 cm).....	49
Görsel 58. Doğa Ezgi Ayisit. Direniş Serisi. 2022. (Tuval üzerine transfer. 15 cm x 15 cm).....	50
Görsel 59-60-61. Doğa Ezgi Ayisit. Yerden Bitme. 2022. (Video. 45 sn). https://www.youtube.com/watch?v=vxS1U5_jsxU	50-51

GİRİŞ

Bu tez çalışmasında kentlerde gözlemlenen sınıf ayrılıkları ve işçi sınıfının kent içerisindeki yaşam alanlarının sanata yansımaları incelenmiştir. Kent kavramı sanayileşmeden önce var olsa da bu tezde inceleme alanı olarak sanayileşme ve kentleşme süreci çıkış noktası sağlamaktadır. Sanayi Devrimi ile birlikte bir sanatçının, estetik gözlemini yansıtmak için mekânı zihninde nasıl şekillendirdiği inceleme konusudur. Sanayileşme süreci hem sınıf ayrılıklarının hem de kentsel dönüşümün belirleyeni olmuştur. Bu belirleyen kentin bir parçası olan sanatı ve sanatçıyı etkilemiştir.

Kent, en kısa tanımı ile bir topluluğun ortak yaşam alanıdır. Kentleşme bir nüfus hareketi olmakla birlikte topluma ait olan birçok olgunun değişmesi ve gelişmesine sebep olmuştur. Kentleşme kavramının temeli ise Sanayi Devrimi ve süreçlerine dayanmaktadır. “Kent kavramı ve kentleşme olgusu da Sanayi Devrimi’nin sonuçlarındandır.” (Tokdil, 2022, s. 788). Sanayi Devrimi ile birlikte oluşan hızlı ve seri üretim şehirlerde birçok iş imkânı doğurmuştur ve insanlar iş bulabilme umudu ile birlikte şehirlere göç etmiştir. “Fabrikalar yakınında sanayi kapitalizminin simgesi olan işçi kentleri” doğmuş “Sanayi Devrimi sonrasında kentleşme, sanayileşmenin bir yan ürünü olarak” görünmüştür. “Bu özel koşullarda sanayileşme ve kentleşme ayrılmaz bir biçimde birbirine bağlı olaylardır.” (Keleş, 2004, s. 24).

Henri Lefebvre’nin de belirttiği gibi “Doğmakta olan sanayi, enerji kaynaklarının, ulaşım araçlarının, hammaddelerin, el emeği rezervlerinin yakınına yerleşir.” (2020, s. 25). Sanayi Devrimi ekonomik, politik, bilimsel, kültürel pek çok alanda etkili olmuş ve yansımaları görülmüştür. Kentleşme kavramı ve sanata olan etkileri de Sanayi Devrimi’nin yansımalarının görüldüğü alanlardandır.

Tezin ilk bölümünde kent ve kentleşme kavramı ele alınmıştır. Bu iki kavram sınıf ayrımına sebep olan kapitalizmin açıklanması ve işlenmesi ile incelenmiş olup özellikle Harvey, Lefebvre ve Castells’in dahil olduğu marksist sosyologların görüşleri ile desteklenmiştir.

Sanayi Devrimi’nin ardından devamlı artan ticaret sonucunda şehirler hızla büyüyerek şekil değiştirmiştir. Bu büyüme ile kentleşme kavramı ortaya çıkmıştır ve sınıfsal ayrım şehir içinde gitgide belirginleşmeye ve hissedilmeye başlamıştır. Sanayi Devrimi’nin ekonomik ve politik yansımaları sanayi toplumunun oluşumunu sağlamış ve bu oluşan toplum ile birlikte kentleşme süreci başlamıştır (Tokdil, 2022, s. 791). Bu durum üretim tarzının değişmesi ile birlikte yeni bir sınıf olarak işçi sınıfının doğup, gelişmesine yol açmıştır. (Küçükkalay, 1997, s. 51). Nitekim sanayileşme ve kapitalist sistem, kenti ve kentliyi doğrudan etkilemektedir. İnsanlık tarihinin, sınıfların mücadelesi olduğunu vurgulayan Marksist terminoloji, mekân kavramını da bu çerçevede incelemektedir.

Marksist ekolden gelen Henri Lefebvre her üretim tarzının kendine uygun mekâna sahip olduğundan bahsetmektedir ve mekânı yeniden üretimin gerçekleşme sahnesi olarak vurgulamaktadır (Lefebvre, 2019, s. 24).

Türkiye özelinde bakıldığında köyden kentlere yaşanan kitlesel göçler ile gecekondu mahalleleri kurulmuş ve yeni toplumsallıklar ortaya çıkmıştır. Gecekonduların çoğu, göç zamanında gelen işçilerin kendisi tarafından yapılmıştır ve mahalle anlayışlarında daha çok komşuculuk ve güven var olmuştur. Bu durumda gecekonduya yaşayan alt sınıfın ve lüks sitelerde yaşayan orta sınıfın evine yüklediği anlam birbirinden oldukça uzak kalmıştır. Gecekondu yaşamı ile ilgili Tahire Erman'ın şu sözleri dikkat çekmektedir: “Evin sosyal statü göstergesi ya da maddi olarak değeri yerine, eve harcanan emek ve kendine uygun bir yaşam alanı yaratmak önemli oldu. Yani bir anlamda gecekondu Lefebvre'in sosyal mekanına denk düşüyordu” (2020, s. 63-64). Ortaya çıkan kentsel dönüşüm projeleri sadece gecekonduları yıkmakla kalmamış, kurulan duygusal bağları da yerle bir etmiştir. Kentsel dönüşüm kapsamında yıkılan gecekonduların yerini uzun, yüksek binalar alırken alt sınıflara da borç içinde bu evleri almak dayatılmış alamayanlar ise topluca şehir dışı mahallelere itilmiştir.

Kent, kentleşme ve kent formları sanat var olduğundan beri sanatın içinde yer almıştır. Bir kentin kimliğinin ve değişiminin en büyük kanıtı mimari yapılarıdır ve gerek estetik amaçlı gerekse eleştirel amaçlı resimlerde işlenmişlerdir. “Toplumsal mekân, bireyin etrafını çevreleyen mekânsal simgeciliğe tepkilerinin, duygu ve tasavvurlarının oluşturduğu bütündür.” (Harvey, 2019, s. 38). Bu amaçla tezin ikinci bölümünde Sanayi Devrimi ve sonrasında sanatta kentin işlenişi incelenmiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan toplumsal değişim ve dönüşüm ekonomik ve politik etkiler ile beraber kültürel yapı ve sanatı da etkilemiştir.

Modern dönemde mekân sanatın içine dahil edilirken postmodern dönemde mekân daha çok metafor olarak kullanılmış ve ironik, eleştirel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bireysel, toplumsal, ekonomik ve sınıfsal olumsuzluklara sebebiyet veren kapitalizmin etkileri sanatsal çalışmalarda yabancılaşma, makineleşme, eşitsizlik, soylulaştırma gibi konular ile temellendirilebilecek eserlerin ortaya çıkmasına dayanak olmuştur.

Kentleşme süreci sanatın önemli bir teması olup, genellikle sanatçılar tarafından eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Sanayi Devrimi sonrasında şehirleşme, çarpık kentleşme, orantısız ve eşitsiz gelişim gibi konular sanatçılar tarafından izleyiciye aktarılmaya çalışılmıştır. Birçok sanatçının eserinde, kapitalizm ve yarattığı şehirlerin bunalımı görülmektedir.

Tez kapsamında incelenen sanat eserleri seçilirken, kentleşme olgusunun toplum içinde gelişen sınıf ayrılıklarını fark ettirir şekilde olmasına dikkat edilmiştir. Sanatın toplumsal eleştiride bulunan yanına dikkat çekilerek kent üzerine işler üreten sanatçıların eserlerinde sosyal adalet, sınıf ayrımı, eşitsizlik gibi olguların yer almasına önem verilmiştir. Bu noktada mekân kavramını işleyen Egon Schiele, Max Beckmann, Carl Grossberg, Nuri İyem, Martha Rosler, Neşet Günel, Murat Germen ve birçok sanatçının eserleri, kapitalizm, işçi sınıfı, şehir ve üretim tarzı ile benzerlik göstermekterdiğinden seçilmiştir. Bu benzerlik bu çalışmada Marksist felsefe ile temellendirilmektedir.

BÖLÜM 1: KENT VE KENTLEŞME SÜRECİ

Kent, toplumun bir arada ve gelişme içinde yaşadığı ve üzerinde yaşanan bir kara parçası olmaktan ziyade birçok olayın meydana geldiği tarihsel bir mekandır. Bu bağlamda kent yahut şehir bir mekan olarak ele alınmaktadır. Kentleşme, bir nüfus hareketi olmakla beraber toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimleri bizlere ifade eder. Kent, birbirinden farklı sınıf ve karaktere sahip insanlar tarafından idrak edilebilen ve mevcut yapısını kendince çeşitli sebeplere binaen geliştiren çok sayıda yaratıcının da ürünü olmuştur. Genel itibariyle bir vakit sabit kalsa da ayrıntıları devamlı olarak değişmektedir (Lynch, 2020, s. 2).

Ruşen Keleş kenti ve kentleşme sürecini şu şekilde ifade etmiştir; “Tarih boyunca her çağın ve uygarlığın kendine özgü kentleri var olagelmiştir. İnsanların yerel ve ortak gereksinimlerini karşılamaları için bir araya toplanmalarından doğan kentler, her çağda ve uygarlık içinde, belli bir düzenleme gerektirmiştir.” (2004, s.113). Bu düzenleme gerektiren çağların içinde en belirgin değişiklik Sanayi Devrimi’nde yaşanmıştır. Sanayileşme ile birlikte oluşan kentler ile birlikte kent devrimleri başlamıştır. “Üretim araçlarının toplumsallaşması tüketim araçlarının artan toplumsallaşmasıyla birleşince diğer bir deyişle, ortak hizmetler günlük yaşamın yapısında ve ritminde stratejik bir rol oynamaya başlayınca, ‘kentsel sorunlar’ giderek siyasi bir mesele haline gelmektedir.” (Castells, 2023, s. 151).

Karl Marx ekonomik ve toplumsal ilişkilere yoğunlaşmış bir düşünür olarak kapitalizmin ve kapitalist toplumun nasıl işlediğini açıklamaya çalışmıştır. Marx’a göre, kent sadece üretim güçlerinin değil, yönetim gücünün toplandığı, toprak egemenliğinden bağımsız bir kapitalizme dayanan yerleşme türüdür. Kent, çıkar ve çelişki gruplarında kendine has bir bilinç inşa ederek sınıf yapısının ortaya çıkmasında büyük etkenlerden olmuştur (Keleş, 2004, s.132). Kapitalizmin ardında yatan sınıflar mücadelesini görünür kılmayı amaçlamıştır. Bu sınıflar mücadelesi şehirlere de yansımış ve görsel olarak algılanmıştır. Marx ve Engels, kent yoksulluğunun giderilebilmesinin toplumun bütün kesiminin dönüşümüyle olacağını savunur.

Bugünkü kentlerin oluşum süreci Sanayi Devrimi ile başlamış ve bu süreçten itibaren değişim hızla ve sürekli devam halini almıştır. Kentlerde ortaya çıkan büyük fabrikalar ve bu fabrikalarda çalışan işçilerin topluca yaşamasını sağlayacak olan toplu konut sistemi ile birlikte kentsel alanlarda yığılmalar başlamıştır. Özellikle Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan bina kültürü ile kentleşme çok hızlı bir şekilde ilerlemiştir. “Kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşturarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran süreç, toplumda artan oranda

örgütlemeye, uzmanlaşmaya ve insanlar arası ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus birikimi sürecidir” (Keleş, 2004, s.19).

Avrupa’da bulunan büyük şehirlerde işçi kesiminin içinde bulunduğu kötü koşullar, büyük çoğunluğu etkilemiş ve kentsel dönüşüm sürecinin kapısını aralamıştır. Özellikle ülkemizde çalışmak için büyük kentlere göçen işçiler ile birlikte gecekondu kültürü başlamış zaman içerisinde kentsel dönüşüm ile bu gecekondu yapılar apartmanlara dönüşmüştür. Mekânın yeniden yapılandırılması durumu, David Harvey’in belirttiği üzere geleneksel toplumlarda şehir ve taşra birbirinden apaçık bir şekilde bağımsızlaşmış; modern toplumlarda taşra, şehir ve sanayi arasındaki ayrım gitgide bulanıklaşmıştır. Ancak şehirler sadece büyümemiştir. Aynı zamanda yapıları da değişime uğramıştır ve bu tarzdaki oluşumlar sınıflar arasındaki ayrışmayı daha da belirgin hale getirerek, devamlı artan ticaretin sonucunda ya yeni gelişen bir orta sınıfı ya da burjuvazi sınıfını zenginleştirmiştir (Macionis, 2017, s. 577).

İngilizce’de gentrification olarak kavramlaşan “soylulaştırma” olgusu Batı toplumları açısından sanayisizleşmeyi izleyen bir politika olarak 1960 sonlarında izleri görülen kentsel bir yeniden yapılanmadır (Glass, 1964; Aktaran Uzun, 2001; Aktaran Şen, 2011, s. 3). Bu olgu Türkiye açısından ise yeni sayılabilecek bir süreçtir. Soylulaştırma, eski kent merkezlerinin özellikle yeni orta sınıf tarafından yeniden keşfedilmesi ve kent merkezinde yaşayan işçi sınıfı ile diğer kent yoksullarının yerinden edilmesi biçiminde özetlenebilir (Şen, 2011, s. 3).

Kapitalizm tarihte ortaya çıktığından beri insanlığı yalnızca iktisadi olarak değil siyasal ve sosyal anlamda da değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Orta Çağ ve önceki üretim-tüketim modellerinden farklı olarak kapitalizm evrensel boyutta işleyen bir sistemdir. Bu noktadaki etkileri de küreseldir. Emegün insan davranışının ve yaşantının merkezine alınmasıyla birlikte başka bir husus gündeme gelmektedir. Bu da üretim ilişkileri ile alakalı olan politika, ideoloji, sanat, felsefe, kültür gibi alanların nerede konumlanacağıdır. Bu noktada Marksist terminolojinin altyapı-üstyapı kavramları ele alınmaktadır. Bir toplumda ekonomiden oluşan bir temel-altyapı ve onun beslediği entelektüel bir üstyapı vardır.

Alt yapı (Infrastructure), üretim araçları, üretim güçleri, üretim ilişkileri gibi kavramlarla tanımlanır. Genel anlamda, ekonomik temeldir. Üstyapı (Superstructure) ise din, sanat, felsefe, bilim, ahlak gibi kültür kurumlarından oluşur. Aralarında karşılıklı bir ilişki olmasına rağmen, üstyapı, alt yapı tarafından belirlenir. Yani, ekonomik temelli olan alt yapı daha önemlidir (Kale ve Nur, 2016, s. 47).

Tarihin gelişimi üretim tarzlarını ve üretim ilişkilerini üstyapı denilen ve yukarıda sıralanan alanları da etkilemektedir. Mekân kavramı da üstyapıya dâhildir.

Kent, var olan yapısı ve içinde meydana gelen dinamikleri ile birlikte tamamen politik bir alan oluşturmaktadır. Aynı zamanda kent, mülkiyet edinme ve sahiplenme mücadelesinin, ekonomik ve güç çıkarlarının var olduğu bir alandır. İnsan ilişkileri, üretimi, pazarı, tüketimi ve dolayısıyla güç ilişkileri kentin asıl yapısını ya da fiziksel yapısı altındaki mekanizmayı oluşturur (Erzen, 2015,

s.130). Kent içinde oluşan bu politik alan Kapitalist sistem ile yönlendirilmektedir. Kapitalizm daha çok kar sağlamak amacı ile yapılan ekonomik bir sistemdir ve bu sistem sayesinde kentlerde sınıfsal farklılıklar oldukça görünür biçimde karşımıza çıkmaktadır (Keleş, 2004, s. 86). İşçi sınıfının oluşturduğu yoksul mahalleler memurların oluşturduğu orta sınıf mahalleleri ve zengin sınıfların oluşturduğu lüks mahalleler oldukça keskin çizgilerle ayırt edilebilmektedir.

Mekân kavramı 1960-1970’li yıllarda Marksist felsefenin inceleme alanına girmiştir. Marksist ekolden gelen Harvey, Lefebvre ve Castells gibi düşünürler, anılan dönemde kapitalist üretim ile toplumsal ilişkilerin yarattığı bunalım ve kriz halinin çözümünün arayışında olmuşlardır. Dönemin mevcut kriz hali, mekân sorunsalının ve kapitalist gelişme ile mekân arasındaki ilişkilerin yeniden değerlendirilmesi ihtiyacını doğurmuştur (Ghulyan, 2017, s. 2).

Max Weber, ‘Modern Kentin Oluşumu’ adlı kitabında, kente dair şunları yazar: “Kentler, bir evler topluluğuna sahip olmasının yanı sıra kendisine ait toprağa dayalı mülkiyeti, gelir ve giderlerden bir bütçesiyle aynı zamanda iktisadi bir birliğe sahip bir birimdir” (2012, s. 97). Buradaki tanım mülkiyet ilişkilerine dayanmaktadır.

Henry Lefebvre’ye göre mekân toplumsal bir üründür (Lefebvre’den aktaran Ghulyan, 2017, s. 3). Buna göre üretim tarzı, mekân üretiminde belirlenmesi gereken bir role sahiptir. “Her üretim tarzı kendine uygun mekâna sahip olduğundan, bu geçiş sırasında yeni bir mekân üretilir.” (Lefebvre, 2019, s. 75). Nitekim Lefebvre bu tanımlamayı üretim tarzlarına dayalı tarih anlayışı olan tarihsel materyalizme göre kategorize etmiştir. Şöyle ki; mutlak mekân (avcı toplayıcı ilkel komünal düzen-doğa hali), tarihsel mekân (Antik Yunan Devletleri ve Roma İmparatorluğu’nda hâkim üretim tarzı), kutsal mekân (Orta Çağ ve Avrupa Feodalizmi), soyut mekân (erken kapitalizm-aydınlanma), çelişkili mekân (geç kapitalizm) ve diferansiyel mekân (komünizm) olarak kategorize edilmiştir (Boer’den aktaran Ghulyan, 2017, s. 5). Bu bağlamda Lefebvre’ye göre mekân kısaca toplumsal ilişkilerin yeniden üretildiği yer olarak tanımlanmaktadır. Günümüzün mekânı, geç kapitalizmin ve onun ekonomik siyasal ideolojik sonuçlarının yaşandığı çelişkili mekândır.

Harvey ise “Kent Deneyimi” adlı kitabında kapitalizm çerçevesinde kent sürecine ilişkin yorumunu ikiz temalar olan birikim ve sınıf mücadelesine dayandırmaktadır (2020, s. 93). Barınak talebi alt sınıfın öncelikler listesinin en üst sırasında yer almaktadır. “Emekçiker barınak maliyetinin karşılanması için baskıyı artırdıkça sermaye konut maliyetini daha çok önemser.” (Harvey, 2020, s. 126).

Marxçı yaklaşıma göre, kentte görünen şey kentin kendisi değil, kapitalist üretim süreçleri ve ilişkileridir. Kentteki emekçi ve işçilerin yoksulluğunun sömürülmesinin sorumlusu da bu bağlamda kent değil kapitalist üretim biçimidir (Keleş, 2004, s. 132).

Büyük şehirlerdeki kategorilere göre olan iş imkanlarındaki değişimin, tiplerine göre konut imkanlarındaki değişme durumunun farklı olması, toplumsal bir süreç olarak ücret tespitini etkilemektedir. İstihdam ve konut imkanları karşılıklı dengede kalmayı başaramamıştır bu durum ise bazı grupların erişilebilirlik maliyetlerinin diğer gruplara oranla daha düşük ya da daha yüksek olmasına sebebiyet vermiştir. Aynı zamanda mülkiyet haklarının değerleriyle kaynakların elde edilebilirlikleri ve fiyatlarındaki değişiklikler kent büyümesinin mekânsal dinamiği yoluyla gerçekleşmiştir. Bu değişiklikler gelir dağılımında önemli bir rol oynamıştır ve kentsel sistemin büyümesiyle birlikte olağanüstü bir şekilde artmıştır. Bunun sonucu, kentsel sistemdeki değişikliklerin ‘yan yararlar’ üretmesi ve bunların kentsel nüfus arasında eşitsiz bir şekilde dağılmasıdır (Harvey, 2019, s. 55-56).

Kapitalizm başkalaşmış biçimleriyle hala varlığını sürdürürken, gündelik hayatın her alanına yayılan kapitalist toplumsal ilişkiler yeni çelişkilere yol açmaktadır. Bu çelişkilere üretim ilişkilerinin mekânsal olarak yeniden üretiminin daha genel tezatlıkları kapsamına almaktadır. Mekân, hâkim üretim ilişkilerinin hem sahnesi hem de üretim alakalarını belirleyen ve aynı zamanda da diyalektik olarak belirlenen bir olgu olmuştur (Ghulyan, 2017, s. 17). Bu nedenle şehirleşme veya şehir düzeninin kurulamaması üretim ilişkilerine ve toplumsal düzenin yapısına ilişkindir.

Bazı Avrupa kentlerinin düzenliliği de ülkemizin kentlerinin düzensizliği de aynı üretim tarzının yarattığı zıtlıkların farklı açılı sonuçlarıdır. Bu sonuçlar gecekondularda da görülebilir. Mekân burada sürecin bir sahnesi olarak hem akışın belirleyeni hem de bir ilerlemenin sonucudur.

Bugün kentin asıl sahibi lüks mahallelerde lüks sitelerde yaşayan yüksek gelirli üst sınıf değil, orta ve alt sınıftır yani prekarya ve işçidir. Zamanında daha iyi hayat şartları ve iş imkanları bulabilme umudu ile köyden kente göç eden insanların yaptığı gecekondular bir süre sonra kentsel dönüşüm planlamaları altında yıkılmaya başlanmıştır. Bugünse halk için müteahhit anlayışına göre gelişigüzel alelacele yapılan TOKİ (Toplu Konut İdaresi) meskenleri orta sınıf insanını gözden uzaklaştıran, yaşamı görünmez kılan, halk kültürünü ve sosyal yaşamı yok eden yapılardan oluşmaktadır (Erzen, 2015, s.145).

Bu konuda süreç dahilinde değinilecek bir diğerkonu prekarya kavramıdır. Prekarya, işçisınıfını da içinde barındıran geniş bir sınıf kitlesini temsil etmektedir. Toplumsal bir sınıf olarak prekarya ve işçisınıfı, mekânsal eşitsizliğin nasıl derinleştiğini bize göstermektedir.

1.1 Türkiye’de Gecekondulaşma Süreci ve Sınıf Ayrımı

Gecekondulaşma ülkemizdeki en önemli kentleşme sorunlarından biri olmuştur. Köylerden kentlere iş için yapılan göçlerde ülkemizde ciddi bir gecekondu kültürü oluşmuştur. Türkiye’de ilk gecekondulaşma hareketleri 1930’lu yıllarda Ankara-Altındağ’da başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası köylerden kente göç sırasında tek barınma seçeneği gecekondu olmuştur (Genç, 2014, s. 17).

Türkiye’de 1950 sonrasında sınıf ayrılıkları gözle görünür bir hale gelmiştir. Sınıf oluşumu ile birlikte üretim ve mülkiyet sorunu artmıştır. Tarımdaki makineleşme ve sanayileşme olgusu köylü sınıfının kentlere göç etmesine sebebiyet vermiştir. Tarımsal anlamda gelişen ürün ve zenginlik artışına rağmen köylüler bu zenginlikten faydalanamamış ve dönemin en mağdur sınıfı haline gelmiştir. Böylece köylüler daha iyi koşullara ulaşabilmek umudu ile kentlere göç etmişlerdir. Özellikle ülkenin doğusundaki illerden gelen işçi yerleşimleri zaman içinde farklı bir değişim karakteri göstermiştir. Konut inşaaası 1950’lerden sonra devletin sorumluluğu olmaktan çıkmıştır ve bu konularda bir aldırmaazlık belirmiştir. Göçler sonucunda gecekondulaşma kültürü de ortaya çıkmıştır. Kırsal alanlardan göç ederek gelenler büyük şehirlerin sınırlarına hemşerilerine yakın gecekonduya yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Bu sınır alanlarında hiçbir imar kuralı uygulanmamıştır. Bu yüzden gecekondu kültürü oluşurken insanlarda ‘hemşehri’ algısı oluşmuş ve gruplaşma yaratılmıştır. Doğaldır ki kentteki yeni oluşan toplumsallık sadece hemşehri kurgusu ile kalmamış mahalle içi ilişkiler de kolektif bir yaşam anlayışı üzerinden kurulmuştur (Erman, 2020, s. 63-167-168). 1950’li yıllardan sonra kentlerin alt tabakasını işçisınıfı orta sınıfını ise memurlar oluşturmaya başlamıştır ve bu durum görsel olarak kentlere yansımıştır (Büyükkol ve Yasinci, 2019, s. 1175).

Ardından şehirlerde zamanla lüks siteler yapılmaya başlanmış ve henüz kentsel dönüşüm gelmemiş gecekondu mahalleleri ile lüks siteler arasında çarpık bir görüntü oluşmaya başlamıştır. Bu görüntü aslında işçisınıfı ile burjuva sınıfı arasındaki çarpıklığın şehirlere yansımış görsel bir detaydır. Aynı zamanda kentsel dönüşüm ile birlikte bu lüks sitelerin yapılması, maddi durumu iyi olmayan ailelerin yaşadığı kent merkezlerine, maddi durumu iyi olan ailelerin yerleştirilmesi ile sonuçlanmıştır.

Merkezlerde konutların pahalılığı dar gelirlilerin buralarda yaşamasına engel olup farklı gelir gruplarının birbirinden ayrılmasına yol açmıştır. ‘Batı’da ‘soylulaştırma’ kavramıyla uygulanan,

kenti fakirlerden temizleme amacıyla yapılan uygulamalar başta Ankara olmak üzere Türkiye’de 1970’lerden bu yana sistematik bir yapı stratejisine dönüşmüştür.” (Erzen, 2015, s. 113-114.)

Kentsel dönüşüm ile uzun apartman dairelerinde yaşamaya çalışan gecekondulu halkı orta sınıf ile aynı mekanı kullanmak zorunda kalanlar ise aidiyet sorunları yaşamıştır. Maddi durumu görece daha iyi olan orta sınıfa ait aileler şehir merkezinde lüks sitelere ve konutlara geçiş yapmaya başlamış ve bazı gecekondulu sakinleri de bu sitelere yerleştirilmiştir. Maddi durumu çok da iyi olmayan aileler ve bireyler kentin dışına itilerek kent kaynaklarından da faydalanma imkanları engellenmektedir.

Yerinden edilmeler, yeni barınma sorunlarını beraberinde getiriyor. Özellikle de belirli toplumsal alt grupların bir arada yaşadığı alanlarda görülen bu tür uygulamalar, büyük kentlerin toplumsal yaşamı içinde ancak birbirine tutunarak yaşayabilen kesimleri birbirlerinde kopartarak kentlerin farklı bölgelerine savuruyor. Bu kesimler, savruldukları alanlarda yeni toplumsal ilişkiler kurmakta, yeni yaşam biçim ve kültürlerine alışmakta zorlanıyorlar. O bölgelerde yaşayan yerel sakinler de, aynı şekilde bu yeni toplumsal katmana uyum sağlama sıkıntı çekiyor (Özden, 2010, s. 8).

Çarpık kentleşme, genellikle plansız ve dengesiz bir şekilde gerçekleşen kent büyümesini ifade eder. Bu durum, işçi sınıfının yaşam koşulları, toplumsal hareketliliği ve genel refahı üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Kapitalist sistemin yarattığı sınıf ayrımı içerisinde işçi sınıfının kentlerdeki konumu, sosyoekonomik faktörler, iş piyasası koşulları, konut durumu gibi birçok etkene göre şekillenmektedir. Daha düşük gelir seviyesine sahip olan işçiler günümüzde kent merkezi olan bölgelerde konutlara erişim sağlayamamaktadır ve daha yoğun nüfuslu mahallelerde veya gecekondulu bölgelerinde yaşamak zorunda kalırlar.

“Kapı eşiği dışındaki tüm alanlar merkezi otoritenin keyfine kalmıştır. Üstelik bugün mahalle alanı özel bir yer değildir ya da akrabalık ve yakınlık taşıyan kişilerce paylaşılmamaktadır. Bu durumda belediyeler, genellikle hükümetin uzantıları olarak kendince haklı buldukları uygulamalarını sürdürmektedirler.” (Erzen, 2015, s. 107).

Aynı zamanda işçi sınıfının kentlerdeki konumu çalışma koşullarıyla da bağlantılıdır. Kentsel alanlarda düşük ücretli ve düzensiz çalışma saatleri olan işlerde sosyal hayat yaşama seçenekleri kalmamaktadır. Sabahın kör saatlerinde işe gidip akşam karanlığında eve dönen işçi çalıştığı iş yerine ve evine sıkışmaktadır. Aynı kentsel sıkışma ve çarpıklaşma gibi işçi de kendini binaların içinde sıkışmış vaziyette bulur. Ayrıca evine gelen işçi çarpık ve sıkışık kentleşmenin bir sonucu olan bitişik binalar etkisi ile hava almak adına camdan ya da balkondan dışarı baktığı anda göreceği tek şey yine karşı binanın camı ya da balkonudur. Böylece şehirler gibi işçiler de şehirlerin içinde sıkışık kalmaktadır.

Kapitalizmin yaratmış olduğu, emek-sermaye durumu, bireyin yabancılaşması ve sonucunda sınıf çelişkisinin artması; geçmiş dönemlere nazaran çok daha keskin ve görünür çizgilerle karşımıza

çıkılmaktadır. Birçok disiplinin inceleme alanına giren bu çelişkiler bazı dönemlerde kimi sanatçıların ilgi alanına girmeyi başarmıştır. “Kent” konusu belirli dönemlerde sanatçılar tarafından ele alınmıştır. Sanayi Devrimi sonrasında kent kavramının işlenişine bakıldığında, mekânda sınıfsal ayrışmanın farklı şekilde sanat üretimine yansıdığını görülmektedir. Emek sömürüsü, bireyin yabancılaşması, fabrikalaşmanın artması gibi durumlar kent üzerinde gözlemlenebilen bir bakış açısını ortaya çıkarmıştır. Sanatçılar da bunları üretim süreçlerine dâhil etmişlerdir. Bu bağlamda, bu tez kapsamında, şehirleşme yahut şehirde taşra yapısının korunması, çarpık kentleşme, orantısız ve eşitsiz gelişim gibi konular resim, fotoğraf, heykel ve enstalasyon gibi teknikler ile sanatçılar tarafından izleyiciye aktarılmaya çalışılmıştır.

1.2 Prekarya'nın Kent İçindeki Yeri

20. yüzyılın sonlarında küreselleşme ve dijitalleşme ile birlikte işçi sınıfı kavramı, prekarya olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Prekarya kavramı bir bakıma işçi sınıfının evrimsel bir aşamasını tanımlamaktadır ve yeni bir iş gücü modelini temsil etmektedir. Yaşanan bu değişim, toplumsal yapılar üzerinde önemli etkilere yol açmış ve iş güvencesizliği, gelir eşitsizliği gibi sorunları gündeme getirmiştir.

Prekarya kavramı toplumsal bir sınıf olarak Guy Standing tarafından tanımlanmış yeni bir oluşumdur. Prekarya kavramı işçi sınıfına yakın olarak görülse de yapısal olarak ayrılmaktadırlar. Prekarya bir sınıf olarak ele alındığında işçi sınıfı içine dahil edilen kitleden çok daha fazla bir kitleye sahiptir. Bu geniş kitlenin içinde benzerlik gösterilen sınıf olan işçi sınıfı yani eskiden işçi sınıfına ait ailelerden ve topluluklardan gelip prekarya olan kişiler ile birlikte göçmenler ve azınlıklardan oluşan gruplarda dahil olmaktadır. Aynı zamanda prekaryanın çoğunluğunu oluşturan kesim genç ve eğitimli insanlardır. Bu çoğunluk, sabit bir işe sahip olmayıp mevsimlik, geçici işlerde çalışan, esnek çalışma koşullarına ve güvencesiz çalışma şartlarına sahip, düşük ücret sosyal haklardan yoksun bireyleri kapsamaktadır (2022, s. 22-23).

Bir diğer önemli etki kentsel dönüşüm süreçleri olmuştur ve aynı işçi sınıfının üzerindeki gibi prekarya üzerinde de benzer olumsuz koşullara sebebiyet vermiştir. Bu olumsuz koşullar eski dönemin işçi sınıfına yapılan yerinden edilme ve sosyal eşitsizliklerin kentlerde derinleşmesi gibi sorunların devamı niteliğindedir. Kentsel dönüşüm süreçleri ile birlikte yerel halkın ekonomik kapasitesinin çok üzerinde olan yeni konutlar bu bölgelerde yaşayan düşük gelirli işçi sınıfından ve prekaryadan bireyleri yerinden eder. İşçi sınıfı ve prekarya yüksek kiralar ve konut fiyatları nedeni ile yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalırlar. Daha ucuz konut arayışı birçok aileyi şehrin dışına itilmiş düşük altyapılı, kamu hizmetlerinde zayıf kalmış ve daha az iş fırsatı olan semtlere doğru

itmektedir. Bu durum işçi sınıfı ve prekarya için yaşam koşullarının daha da kötüye gitmesine sebebiyet vermektedir.

Kentsel dönüşüm projeleri genellikle şehrin merkezinde ve merkez etrafında daha fazla orta sınıf ve yüksek gelirli insanları çekmek için tasarlanan konut ve ticaret alanlarını oluşturur. Bu süreçte düşük gelirli işçi sınıfı ve prekarya bu bölgelerden dışlanmaktadır. Bu durum sosyal ayrımı derinleştirirken şehir içinde dağılımda da açıkça gözler önüne serilmektedir. Aynı zamanda yerinden edilme ile birlikte işçi sınıfı ve prekarya sosyal hizmetler, iş olanakları ve ulaşım hizmetlerinden de gittikçe uzaklaşmış olur. Yaşam koşullarının şehir içerisinde gitgide zorlaşması alt tabakanın da bu şehir içindeki gri binalarda sıkışmasına sebep olur. Ucuz konut ihtiyacı ile şehir merkezinden uzaklaşan işçi, işe gitmek için kat ettiği mesafe ile ciddi bir vakit kaybı yaşamaktadır. Bir işçi ya da prekarya için günlük yaşamının büyük bir kısmı çalışma hayatı ve ev arasında geçmektedir. İş yeri ya da ev yaşamın sürdürüldüğü mekânsal yapı olarak işçinin ve prekaryanın içinde sıkıştığı bir yapı haline dönüşmektedir. Zamansal ve mekânsal sıkışıklık işçiyi ve prekaryayı kendi yaşam koşullarına hapsedikleri duvarlar arasında hapseder.

Kentsel dönüşüm ve yerinden edilme kavramlarının sanat tarihindeki yansımaları, özellikle modernizm ve postmodernizm gibi dönemlerin içerisinde de belirgin bir şekilde görülür. Bu kavramlar, şehrin fiziki ve sosyal yapılarındaki dönüşüm süreçlerinin insan hayatı üzerindeki etkilerini vurgulayan sanat eserlerine ilham vermiştir. Sanatçılar, bu temaları farklı biçimlerde ele almış, kentlerin değişen yüzünü, insanın bu değişim karşısındaki çaresizliğini, belirsizliğini ve yerinden edilmesini görsel sanatlarda ifade etmişlerdir.

BÖLÜM 2: KENTLEŞMENİN SANATA YANSIMALARI

Sanayi Devrimi ile birlikte kırlardan kente yaşanan göçler ile birlikte artan nüfus kentleri birçok anlamda etkilemiştir. Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesi ile birlikte şehirler insanlar için daha cazip hale gelmiş ve şehirler kalabalık, canlı bir yapı olmuştur. Sanayi Devrimi ile birlikte çoğalan ve kolaylaşan ulaşım ağları, kentleri birbirine bağlamış ve kapitalist sistemin oluşturduğu ekonomiye büyüme hızı sağlamıştır. Sosyal ve kültürel birleşme yapısı olan kentler içerisinde bireyler de oldukça derin etkileşimler içine girmeye başlamıştır. “Sanat ve mimaride, değişik simgesel anlamlar vermek için mekânsal biçimin çeşitli yollardan işlenebilecek olması önemli bir ilkedir.” (Harvey, 2019, s. 35).

Her bireyin kent algısı farklı biçimde gelişmektedir. Kent kavramını problem edinen sanatçıların işlerine bakıldığında da her birinin kentin farklı yönlerinden etkilenip yansıttıkları görülmektedir. Kent, kentli, gündelik hayat gibi konuları işleyen sanatçıların işleri incelenmeye başlandığında kent içerisindeki eşitsizliğin yansıdığı belli işler karşımıza çıkmaktadır. Büyük kent hayatının hareketliliği, telaşı, sıklığı belli sanatçıların işlerinde kendini göstermektedir. “Kent kültürünün en zengin ortamı olarak aynı zamanda yaratıcılığın ve sanatsal erkin sergilendiği yerdir.” (Erzen, 2015, s.119).

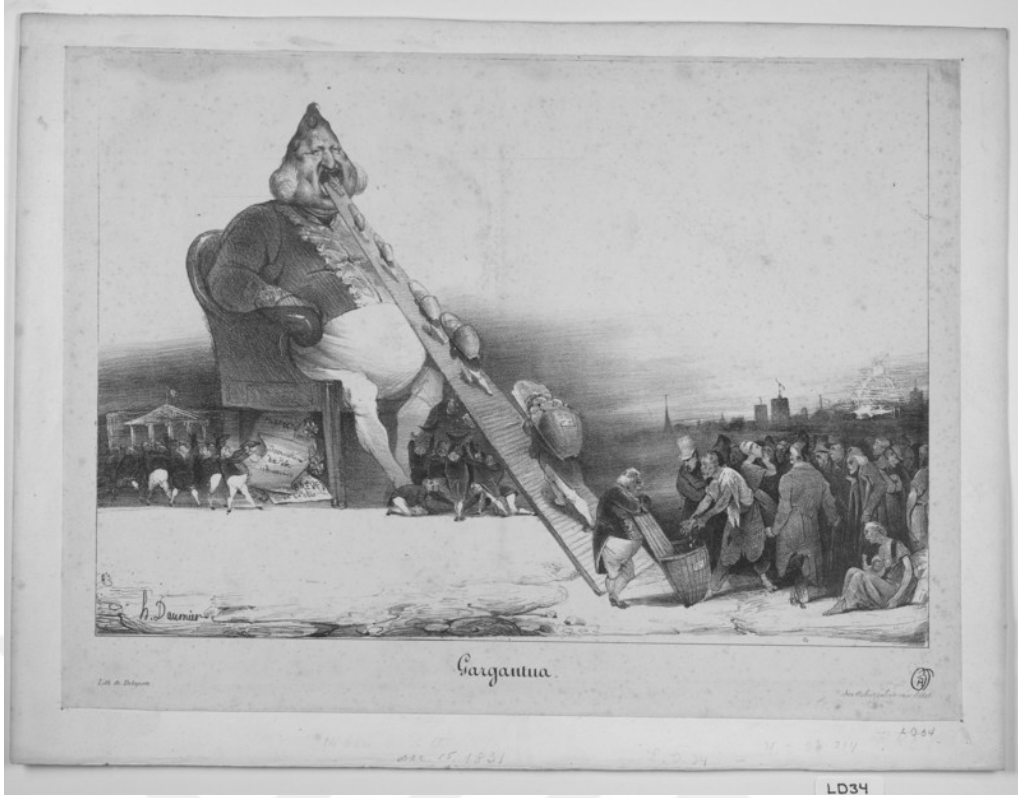
Önemli Fransız sanatçılardan biri olan Honore Daumier yaptığı karikatür çalışmaları ve sosyal eleştirileriyle tanınır. Daumier, adaletsizlikleri göz önüne serdiği ve döneminin toplumsal olaylarına değindiği, birçok eleştirel yaklaşım içeren eserler ortaya koymuştur. Üçüncü sınıf vagon (Görsel 1) adlı çalışması da bu eleştiriye örnek gösterilebilecek bir eserdir. Tren yolculuğu yapan alt tabakadan insanların doğal halleri yansıtılan bu resim koyu bir hat ile ortadan ikiye bölünmüş durumdadır. Ön planda yer alan aile izleyicinin odak noktasını oluşturmaktadır ve bu ailenin kıyafetlerinden alt tabaka oldukları açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca bu vagonunda iç içe oturmuş insanların dar ve sıkışmışlık hissi yüz ifadelerinden de açıkça anlaşılmakta ve hissedilmektedir.

Alt tabakada yer alan bir insan olmak sadece evlerde ya da iş yerinde, fabrikada sıkışmışlık yaratan bir durum değildir. Toplumun her noktasında bu sıkışıklığı fazlasıyla hissetmek mümkündür. Alt sınıf olmak demek sadece kent içindeki dört duvar arasında değil bir tren vagonunda sıkışmayı da beraberinde getirir.

Görsel 1. Honore Daumier. Üçüncü Sınıf Vagon / The Third Class Carriage. 1862. (Tuval üzerine yağlı boya. 67 cm x 93 cm). <https://tinyurl.com/244dha57>

Sanatçının toplumdaki sınıf ayrımını ve buna sebep olan hükümeti gözler önüne serdiği en önemli eleştirisi ise Gargantua karikatürüdür (Görsel 2). Bu çalışmada sanatçı, Fransa kralı Louis-Philippe'yi tasvir etmiştir. Kral obur bir dev olarak çizilmiştir ve halkın emeğiyle beslenmektedir. Çalışmanın ön planında yer alan yoksul halktan toplanan paraları yiyen kral, arka plandaki klozete benzeyen tahtının altına toplanmış ufak bankalara birtakım ödüller dışkılamaktadır. Çalışmanın sağ tarafında kralı doyurmak için çalışan işçi halk ve sol tarafta kraldan beslenen üst tabaka yani burjuva çok açık bir şekilde birbirinden ayrılmış ve sınıf ayrımını gözler önüne sermiştir. Daumier, krala karşı bir eleştiri olarak yaptığı bu karikatür resimden dolayı 1832 yılında 6 aylık hapis cezasına çarptırılmıştır. (Balamber, 2020, s. 677–688.)

Görsel 2. Honoré Daumier. Gargantua. 1831. (Taş baskı. 24 cm x 30 cm). <https://tinyurl.com/27k45lkf>

Gustave Caillebotte “Europa Köprüsü” adlı resminde (Görsel 3) şehirlerin, dolayısıyla kapitalizmin eski ve kendini yenileyememiş olanı acımasızca yok ettiğini göstermektedir. Bu duruma ek olarak, yerini iddialı demir köprülerin, rayların aldığı bir dünyanın izlerini bizlere göstermiştir. Köprüden dışa bakan yaşlı adam tıpkı kentsel dönüşümün yıktığı mahalleler gibi yeni dünya sistemi tarafından adeta dışa itilmiştir. Kapitalizmin kent üzerinde gelişimi dönüştürdüğü kadarıyla dönüştürmediği halini de yansıtır. Nitekim yaşlı adam resimden hala eksilmemiştir. Ancak görülebilen yalnızca onun geçmişinin enkazıdır. Eskinin ortadan kaldırılması, bir kenara atılması genel anlamda kapitalizm şartlarında, kârsız ve verimli olmayanın ortadan kaldırılmasıdır. Yalnızca her ortadan kaldırılan toplumsal ve kentsel ilişki gibi bu durumun da yerine yenisi konana dek var olacaktır.

Görsel 3. Gustave Caillebotte. Europa Köprüsü / The Europe Bridge. 1876. (Tuval üzerine yağlı boya. 125 cm x 181 cm). <https://tinyurl.com/27714kmb>

Max Klinger'in 'Eine Mutter II (Bir Anne II)' adlı eseri (Görsel 4), 19. yüzyıl sanatında kasvetli ve dokunaklı bir anı yakalamaktadır. Prusya Savaşı'nın ardından Alman coğrafyası ciddi bir ekonomik çöküş yaşamıştır. Bu durum şehirlerdeki hayat şartlarını zorlaştırmıştır. Klinger'in "Bir Anne" isimli serisi savaş sonrası dönemde şehirlerinde gerçekleşen sosyo-ekonomik problemlerine yönelik bir eleştiri niteliğindedir. Şehirlerde 19. yüzyılda artan ekonomik problemler, sınıf ayrımının daha da belirginleşmesi bireyleri intihara sürüklemiştir. Çalışma 1881'de Berlin'in hapisane benzeri arka sokak evlerinden çıkış yolu göremeyince oğluyla birlikte bir kanala atlayan hırpalanmış bir kadının gerçek hayattaki çaresizliğini aktarmaktadır. Sahne, bir halicin sakin suları boyunca yaşanan trajik bir olayı tasvir etmektedir. Bir anne, bir teknenin kenarında durmaktadır, tekne kancasını yüzeyin altında görünmeyen bir şeye doğru çaresizce uzatırken yüzü ızdırapla dolu bir şekildedir. İzleyici, yürek parçalayıcı gerçeği hayal etmek zorunda kalmıştır - boğulmuş bir çocuk. Aynı zamanda 1883'te yaratılan bu baskı, sanatçının dokuma kağıt üzerine kuru iğne ve sulu boya ile gravür yapma konusundaki ustalığını sergilemektedir. Klinger'in kompozisyonu, ışık ve gölgeyi kullanarak hem üzüntüyü hem de gerginliği ustalıkla aktarır (Moma. Erişim: 16.01.2025 www.moma).

Görsel 4. Max Klinger. Bir Anne II / A Mother II. 1883. (Gravür kazıma. 45.4 cm x 31.9 cm).

<https://tinyurl.com/26ddqjtz>

Egon Schiele resimlerinde kentlerden ölü olarak bahseden isimler kullanmayı tercih etmiştir. Bu resimlerde izleyiciyi insandan ziyade evlerin karşıladığı görülmektedir. Ölü, karanlık kentlerin, insan ruhunun geçirdiği bunalımların bir karşılığı olduğu hissedilen resimlerde, evlerinde göremediğimiz insanların yaşamını dile getirdikleri düşünülebilir. Egon Schiele'nin "Ölü Şehir III" resmi (Görsel 5) bahsedilen karanlık kentler ifadesi için iyi bir örnektir. Aynı zamanda sanatçı şehrin kalabalığından kaçmak istediğinde bu küçük köyde yaşamayı tercih etmiştir ve bu kasaba ile ciddi bir bağ kurmuştur. Bu kasaba annesinin doğduğu yerdir ve çökmekte olan yapısıyla Schiele'nin birçok ev grubunun resmini yapmasına sebebiyet vermiştir. Sanatçı bu kasabayı defalarca resimlerinde işlemiştir. Özellikle cansız ve hastalıklı görünen kümelenmiş evleri resimlerinde ölü şehir serisi ile yansıtmıştır.

Görsel 5. Egon Schiele. Ölü Şehir III / Tote Stadt III. 1911. (Tuval üzerine yağlı boya. 37.3 cm × 29.8 cm).

<https://tinyurl.com/2yjfqmfq>

Ressam Robert Delaunay, Fransız Kübist ve Orphist bir ressam olarak tanınmaktadır. Delaunay, 1909-1911 yılları arasında Eyfel Kulesi üzerine 11 resimlik bir seri oluşturarak özgün ve çarpıcı çalışmalar ortaya koymuştur. Kızıl Kule (Görsel 6) bu seriye ait resimlerden en görkemli olanıdır ve şehir manzarasına dair farklı bir perspektif içermektedir. Eyfel kulesi Fransız Devriminin yüzüncü yıldönümünde 1889 yılında Paris'te yapılmıştır. Eyfel Kulesi, inşa edildiğinde kırmızı bir renkle boyanmıştır ve şehrin griliği içinde canlılığı ile oldukça dikkat çekmiştir (<https://sanatabasla.com/tr/2014/05/champs-de-mars-kizil-kule-champs-de-mars-the-red-tower-delaunay/>).

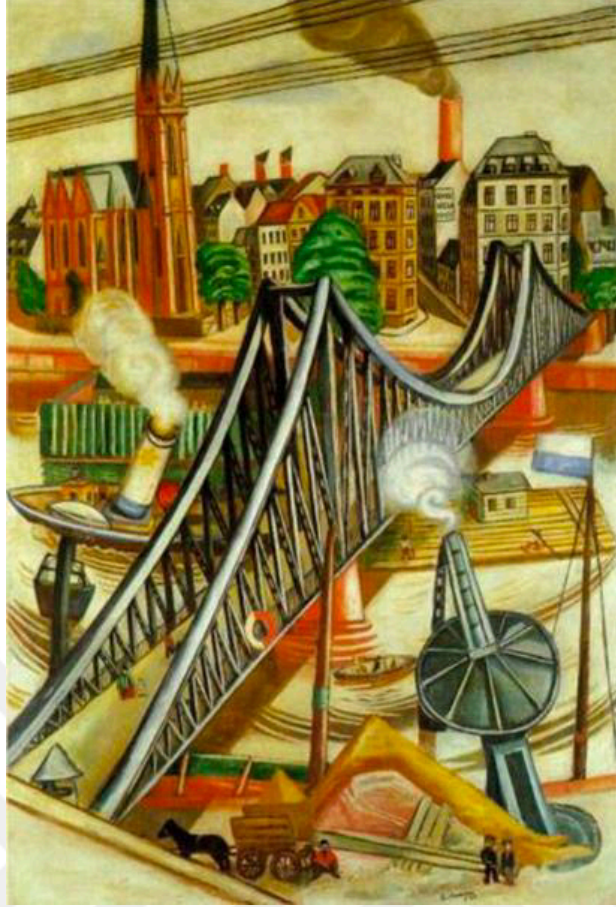
Delaunay, bu resimde eyfel kulesini bu kırmızı ve canlı hali ile izleyiciye sunmaktadır. Kulenin etrafında uzunca ve gri renkte binalar yer almaktadır ve bu konumuyla modern yaşamın kentleşme

süreci de gözler önüne serilmektedir. Paris'in sanayileşme dönemindeki büyümesini ve değişiminin de kanıtı niteliğindedir. Sanatçının bu çalışması, sanayileşme ile birlikte oluşan işçi sınıfı ve şehirlerde belirginleşen sınıfsal farklılıkların soyut ve renkli bir dille ifade edilmesi ve dolaylı bir anlatım olarak değerlendirilebilir. Kızıl kule, kentleşmenin ve kentler içinde büyüyen sosyal değişimlerin görsel bir ifadesi niteliğindedir.

Görsel 6. Robert Delaunay. Kızıl Kule / The Red Tower. 1911. (Tuval üzerine yağlı boya. 160.7 cm x 128.6 cm).
<https://tinyurl.com/26hmcupc>

Max Beckmann'ın Demir Köprü adlı yapıtında (Görsel 7) ilk bakışta bir karmaşa görülmektedir. Çalışmanın büyük bir kısmını demir bir köprü kaplamaktadır ve etrafında yine şehrin kaosunu gösteren apartmanlar, fabrika ve vapur yer almaktadır. Şehrin dönüşümünün ne boyutta olduğunu bize gösteren bu resimde çalışanlar küçük ve silik bir detay olarak kalmaktadır. Sanatçının, kentin yarattığı olumsuzlukları eleştirdiği resimde hissedilmektedir. Artık şehir denilince sanatçıların çalışmalarına yansıyan yeşil doğa manzaraları değil demir köprüler ve sıkışık binalar olmaktadır.

Görsel 7. Max Beckmann. Demir Köprü / The Iron Bridge. 1922. (Tuval üzerine yağlı boya. 42 cm x 25 cm).

<https://tinyurl.com/2cvgpzmv>

Sanatta fotoğraf kullanımının henüz yaygınlaşmadığı 1920’li yıllarda sanatçı, Paul Citroen ‘‘Metropolis’’ adını verdiği çalışmasında (Görsel 8) fotomontaj tekniği ile karmaşık ve üst üste binmiş binalardan oluşan bir şehir görüntüsü oluşturmuştur. Bu çalışma 20. yüzyılın bilinen en iyi kolajları arasında yer almaktadır. Karmaşık bir yapıya sahip olan bu çalışmada yaklaşık 200 gazete ve kartpostal parçası bir araya getirilmiştir. Çalışmada hiçbir boşluk ve negatif alan yer almamaktadır. Uzaklaşan her alanda perspektifin aniden kesilmesi ile birlikte sonsuz bir mimari yapının engebeli ve karışık görüntüsü telaşlı ancak dinamik bir sokak hayatını yansıtmaktadır. Aynı zamanda resimde soluk renklerin kullanılmış olması bu yeni yerleşim algısının insanın hayatındaki renkleri alan ve insanı soluklaştıran bir durum olarak da görülebilir. Sanatçı bu çalışmasını posta pullarındaki görüntülerden oluşturmuş ve kentlerin gelecekteki görüntüsünü bize göstermeyi amaçlamıştır. (Campany, 2021)

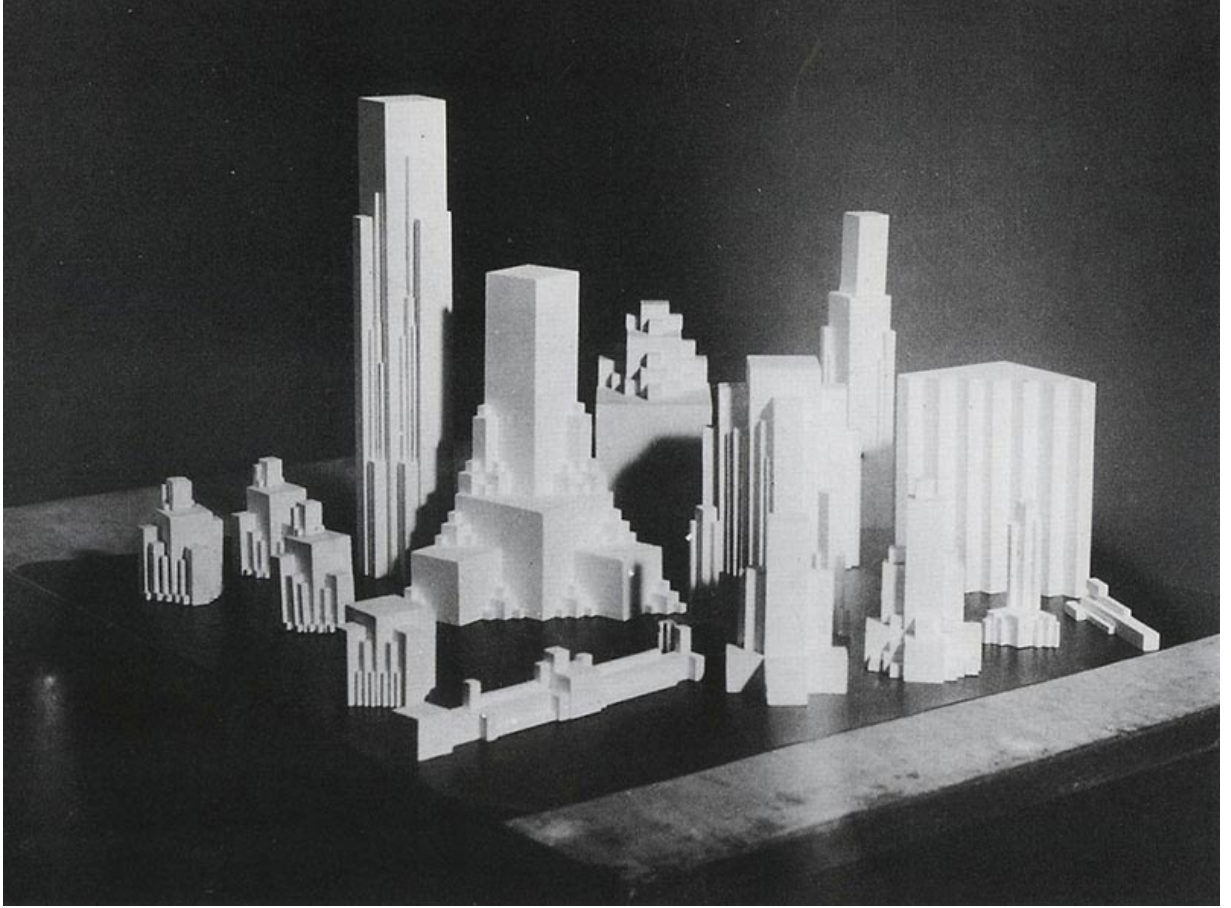

Görsel 8. Paul Citroen. Metropolis. 1923. (Jelatin gümüş baskı. 20,3 cm x 15,3 cm). <https://tinyurl.com/276n6ct9>

Rus sanatçı Kazimir Maleviç henüz 1913 yılında nefret ettiği büyük kentlere karşı sanatsal bir savaşa girmiştir. Sanatçı 1923'ten 1930'ların başına kadar, gökdelenlere benzeyen ürettiği üç boyutlu çizimler ve modellerle (Görsel 9) mimari yapılar ortaya koymuştur. Sonucunda ise kentleri soyutlayıp fütürist bir anlatım diliyle yeniden biçimlendirip yeni bir yapılanma ortaya atarak kent düşüncesini de alt etmiştir. Arhitektonlar çoğunlukla birbirine eklenmiş birkaç dikdörtgen bloktan oluşan beyaz alçı modellerdir. Genellikle merkezi büyük bir blok ana kompozisyon ögesidir ve ona giderek daha küçük paralel yüzölçümler eklenir. Modellerin yapımına eşlik eden çizimlere "planits" adı verilmektedir (Stocks Studio. Erişim: 16.01.2025 www.socks-studio). Büyük kentler (metropoller) döneminin altüst oluşunu nitelendiren Batı Avrupa haricindeki dünyaya yeni bir konsepttir. Bu noktada fotoğraftaki dev yapılar ve kentsel dönüşümün getirdiği altüst oluş kendi içerisinde Maleviç'in düşünsel atıflarını

barındırmaktadır. Maleviç'in zamanından günümüze kadar kentler her zaman çarpıklıkları temsil etmiş ve bu çarpıklığın yarattığı altüst oluşumu meydana getirmiştir.

Şehirlerin gelişimi tüm insanlık tarihinin son 150-200 yıllık bir zaman dilimine rastlamaktadır. Zamansal olarak bu gelişimin ivmeli olarak yükselmesi Sanayi Devrimi ve dolayısıyla Kapitalizm Çağı ve İşçi Sınıfının ortaya çıkması ile ilgilidir. Bu noktada eser ile Maleviç kapitalizm, işçi sınıfı, şehir ve üretim tarzı konularını bağlama bakımından benzer nitelik taşımaktadır.

Görsel 9. Kazimir Maleviç. Arkitekton. 1923-1924. (Alçı. 85,3 cm x 56 cm x 52,5 cm). <https://tinyurl.com/24darwoe>

Makinelere ve fabrikalara olan ilgisini resimlerine taşıyan Carl Grossberg, çizdiği resimlerde kentsel ve endüstriyel sahneleri ile tanınmaktadır (Görsel 10). Grossberg kentsel manzaralarında sanayileşmenin büyük bir etkisi vardır. Şehirler, fabrikalarla çevrilidir ve bu fabrikalar şehri dönüştürüp yeni bir kimlik kazandıran en önemli unsurlar haline gelmektedir. Sanatçı, şehirleşmenin etkilerini resimlerinde derinlemesine işlemiş ve bir çok resminde dış mekân olarak terk edilmiş fabrika ve binalar üzerinde çalışmayı tercih etmiştir (Görsel 11).

Yine görülmektedir ki artık fabrikalar hayatımızın her noktasına girmiş ve görsel olarak algımıza dahil olmuştur. Fabrikalar, insanların zor şartlar altında kapalı bir mekânda çalıştığı gerçeği ve kentte

gözümüze çarpan mekanik duruşu ile sanatçıların tuvallerinde yerini almıştır. Sanatçı Grossberg'in resimleri de görsel bir işlevin ötesinde, sosyal bir eleştiri ve politik bir tavır olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görsel 10. Carl Grossberg. Jannowitz Köprüsü'nde / An der Jannowitzbrücke. 1928. (Kağıt üzerine sulu boya ve kalem. 40 cm x 50 cm). <https://tinyurl.com/28cm4dyw>

Görsel 11. Carl Grossberg. Beyaz Tanklar / Hamburger Ölwerke. 1933. (Tuval üzerine yağlı boya. 90 cm x 70 cm).
<https://tinyurl.com/2c8oz2yr>

Fransız kübist sanatçı Fernand Leger, resimlerinde sıkça işçileri ve endüstriyel temaları işlemiştir. Geometrik bir yaklaşım ile çizdiği “İnşaat İşçileri” (Görsel 12) eserinde işçileri siyah kontürle çerçevelemiştir. Sanatçının çizdiği kübik figürlerin yüzleri ayrıntıdan uzak ve duygusuz bir şekilde ifade edilmiştir. Bu duygusuzluk durumu inşaatta çalışan işçilerin mekanikleşmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, inşaatta çalışan işçilerin bireysel kimliklerini kaybetmesini de simgelemektedir. Leger’in bu çalışması, kentleşme ve sınıf ayrımı üzerine ciddi bir ifade değeri taşımaktadır. Bu resim, bir inşaat sürecini yansıttığı için kentleşme konusunu da içinde barındırmaktadır ve işçilerin şehirlerin inşasında önemli bir rol oynadıkları görülmektedir. Alt tabaka olarak görülen işçi sınıfı, kentleşme sürecinin getirdiği sıkışmışlığı iş yerlerinde yani inşaat alanının içinde de oldukça hisseder. Ayrıca resimde işçilerin birlikte ve dayanışma içinde çalıştığı görülmektedir. Bu noktada işçiler sadece inşaatı yapan kişiler olarak görülmemelidir. İşçiler aynı zamanda bir toplumun değişiminin ve sınıf mücadelesinin önemli bir parçasıdır.

Görsel 12. Fernand Leger. İnşaat İşçileri / Les Constructeurs. 1950. (Tuval üzerine yağlı boya. 299,8 cm x 200 cm).

<https://tinyurl.com/26rh78n4>

Türkiye özelinde özellikle, toplumsal gerçekçilik eğiliminde işler üreten sanatçılar, kentlerde yaşanan yoksulluğu gerçekçi bir dille resmederken aynı zamanda eleştirel bir tutum da göstermektedirler. İnsanların statülerinin ve bu statüler arasındaki farkların ifade edildiği bir sanat eseri de Nedim Günsür'ün "Gece Kondular ve İşçi Ailesi" (Görsel 13) adlı eseridir (Büyükkol ve Yasinci, 2019, s. 1176). Günsür genellikle resimlerinde kent yaşamı, sanayileşme ve göç gibi konuları ele almıştır. Toplumsal ve politik olaylara karşı duyarlı olduğunu gördüğümüz sanatçı eserlerinde işçi sınıfının yaşam koşullarını öen çıkaran resimler yapmıştır. Aynı zamanda resimlerinde görülen bir başka özellik ise konumlandığı figürlerin birbirine bakmamasıdır. Bu resimde açıkça görülen ailenin sol tarafında yıkık dökük bir gecekondu iken sol tarafta göze çarpan en önemli unsur sanayi bölgesi olmaktadır.

Görsel 13. Nedim Günsür. Gecekondular ve İşçi Ailesi. 1963. (Tuval üzerine yağlı boya. 50 cm x107 cm).

<https://tinyurl.com/2xkd83lr>

Türk resim sanatında, toplumsal gerçekçi anlayışın önemli isimlerinden biri de sanatçı Neşet Günal'dır. Özellikle kırsal kesimlerdeki yaşantıyı resimlerinde ele alan sanatçı aynı zamanda emekçi insanların yaşadığı zorluğu, yokluğu ve çaresizliği oldukça etkili bir biçimde izleyiciye aktarmaktadır. Günal'ın "Yaşantı I" (Görsel 14) ve "Yaşantı II" (Görsel 15) isimli eserleri toplumsal yapının ve sınıf ayrımının derinlemesine işlendiği önemli çalışmalardır. Sanatçının çalışmaları gerçeklikten kopmadan insanların günlük yaşamlarını aktarır. Bu iki eserde de hem bireylerin içsel durumlarını hem de toplumdaki yalnızlıklarını ve konumlarını görebilmekteyiz. Aynı zamanda resimlerin arka planında yer alan evler farklı sosyoekonomik sınıflara ait yapıların da temsilini izleyiciye göstermektedir. Düşük gelirli kesime ait basit ve yamuk yapıların estetikten yoksun, düzensiz bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Evin durumu, bireylerin yaşam kalitesini doğrudan etkilemektedir.

Görsel 14. Neşet Günel. Yaşantı I. 1958. (Tuval üzerine yağlı boya. 185 cm x 140 cm). <https://tinyurl.com/2c2ep6an>

Görsel 15. Neşet Günel. Yaşantı II. 1974. (Tuval üzerine yağlı boya. 225 cm x 200 cm). <https://tinyurl.com/22vwyzsc>

Türk resim sanatında önemli bir yer alan sanatçı Nuri İyem, göç ve göçün insanlar üzerindeki etkisine dair birçok çalışma gerçekleştirmiştir. İyem, “Gecekondu Ölümleri” isimli çalışmasında (Görsel

16) göç sonucu oluşan gecekondulaşma sorununu ele almıştır. Sanatçının resimlerin de yansıttığı ev görünüşleri toplumdan izler taşımaktadır. Ev yapıları Türk kültüründe genellikle coğrafi alanlara göre farklılıklar ve malzeme çeşitliliği göstermektedir. Kırsal kentlerde daha çok tek yada iki katlı müstakil evler yani gecekondular görülürken bu durum büyük kentlere göçle birlikte çok katlı apartman binalarına ve gökdelenlere evrilmiştir. Büyük kentlere göçün anlatıldığı bu resimde renkler olabildiğince canlı seçilmiş, gecekondular ve uzun apartman görüntüleri birbirinden kolaylıkla ayırtedilebilen bir perspektifte çizilmiştir. Göçen insanları resmin ön planında tutan sanatçı arka planda kitleler halinde yapılan gecekonduları ve onun da arkasında yükselmekte olan katlı apartmanları izleyiciye sunmaktadır. Kentsel dönüşüm ile birlikte meydana gelen gökdelen yapımının gecekondular mahalleleri ile nasıl çarpık bir görünüm kazandığı bu resimde açıkça algılanmaktadır. Resimde ön planda yer alan figürlerin yüz ifadeleri, içinde buldukları durumu ve hissiyatlarını bize açıkça belli etmektedir. Sanatçının ustalıklı resmettiği ve doğaçlama anlatım ile aktardığı eserinin bu kadar önemli bir niteliğe sahip olması, duygu aktarımı ve gerçeklik hissiyatını yakalamış olmasından kaynaklanır. (Giray, 2000, s. 438 'dan aktaran Güngör s.1612).

Dönemin toplumsal yapısını ve özelliklerini yansıttığı bir diğer çalışma olan "Gecekonduda Emekçiler" (Görsel 17) emek gücünün konu edildiği bir resimdir. Göç ile birlikte büyük şehrin gecekondular mahallelerinde yaşayan ve aradığını bulamamış, ağır koşullar altında ezilen insanları yansıttığı bu resimde figürler ayrıntı girilmeden aktarılmıştır. Figürlerin arka planında gecekondular görüntüsü dağınık ve üstüste binmiş bir şekilde yer almaktadır. Bu ve bunun gibi bir çok çalışması ile sanatçı haklı olarak gerçek yaşamından kesitleri izleyiciye aktarmaktadır.

Görsel 16. Nuri İyem. Gecekondular Önünde. 1970. (Duralit üzerine yağlı boya. 58 cm x 38 cm).

<https://tinyurl.com/29zcb8q8>

Görsel 17. Nuri İyem. Gecekondularda Emekçiler. 1979. (Duralit üzerine yağlıboya. 44 cm x 36 cm).

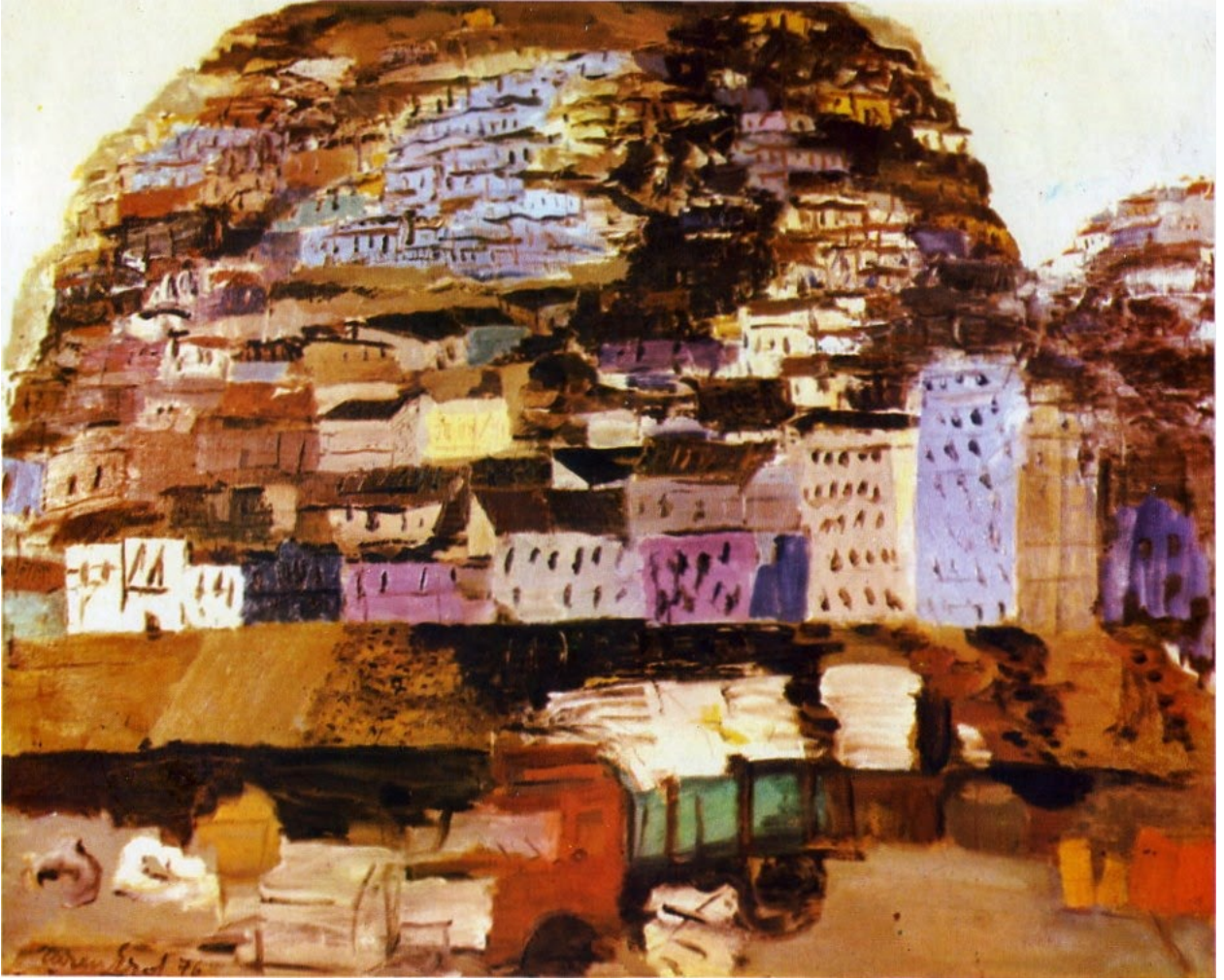
<https://tinyurl.com/2cbasov8>

Sömürgeleşme, yabancılaşma, fabrikalaşma gibi konular üzerinde Marx'ın Kapital'inden esinlenerek çalışmalar yapan Yüksel Arslan (Görsel 18), Modernleşme sürecindeki büyük kentin sosyolojik ve ekonomik değişimlerine farklı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Devamında ise eleştirel yönden bakmış ve yansıtmıştır. Arslan, Das Kapital kitabı hakkında 1969-1975 yıllarında 30 resimden oluşan bir resim serisi yapmıştır. Bu resim serisi aynı zamanda Fransa'da kitap olarak basılmıştır. Arslan bu resim serisinde Kapital'in mallar, özel mülkiyet, artık değer, kredi, kapitalin dolaşımı ve birikimi gibi pek çok başlığını görselleştirir (Anonim, 1975a' dan aktaran Gürdaş).

Görsel 18. Yüksel Arslan. Capital XIV. 1972. (Karışık teknik. 75.4 cm x 81.2 cm). <https://tinyurl.com/24oebbcg>

Kırsal yerleşim yerlerini, büyük şehirlerin çevresinde yer alan yaşamı ve gecekonduları ele alan sanatçı Turan Erol Türk resim tarihinin önemli isimlerinden biridir. Erol yaşadığı dönemde, Ankara'nın kentsel konumu içerisinde ciddi bir mesele olan gecekonduların temalarını resimlerinde işlemiştir. Ankara özelinde yaptığı çalışmalarından biri olan "Altındağ'dan" (Görsel 19) resmi, renkli ve üst üste binmiş, bütün bir tepeyi kaplamış, farklı büyüklüklerdeki gecekondulardan meydana gelmektedir. Doğal görünümünden uzaklaşmış olan teğeler izleyiciye plansız yerleşme ve sıkışma hissiyatını açık bir şekilde hissettirmektedir.

Görsel 19. Turan Erol. Ankara Gecekonduları. 1976. (Tuval üzerine yağlı boya. 80 cm x 100 cm).

<https://tinyurl.com/2745vwrz>

Metamorfozun yapıları ve sanatın meta haline getirilmesine karşı direnişte bulunan Gordon Matta-Clark, mimari temaları ve görüşleri yıkararak banliyölere karşı bir tavır sergilemektedir. Apartman yapılarını bölerek (Görsel 20) mimari yapılara farklı bir açıdan bakılmasını ve anlaşılmasını keskin kılar. Clark kentsel dönüşüme girmiş ve yıkılacak olan bir banliyö evini elektrikli testere ile keserek

büyük bir yarık oluşturmuştur. Sanatçı kenar mahallelerdeki elverişsiz yaşamı, kentsel dönüşüm süreçlerinin başarısızlıklarını ve boşaltılmış bir ev kullanarak soylulaştırma sürecini çalışmalarında kullandığı binalar ile simgeleştirmiştir (Durak ve Emmungil Karamanoğlu, 2024, s. 84). “Conical Intersect” (Görsel 21) adlı çalışmasını ise yine aynı şekilde kentsel dönüşüme girerek yenilenecek olan bir bina içerisinde gerçekleştirmiştir. Clark yıkılacak olan bu binaya yerinden edilme konusuna dikkat çekmek için yuvarlak kesikler açarak müdahalede bulunmuştur. Clark soylulaştırma kavramını sorgulamakta ve kentsel dönüşüm ile birlikte değişen kentleri irdelemektedir.

Görsel 20. Gordon Matta-Clark. Bölme / Splitting. 1974. (Mekana müdahale. 9.1 m x 4.6 m).
<https://tinyurl.com/23wn7tdh>

Görsel 21. Gordon Matta-Clark. Koni Kesiti / Conical Intersect. 1975. (Mekana müdahale. Çap: 5m).

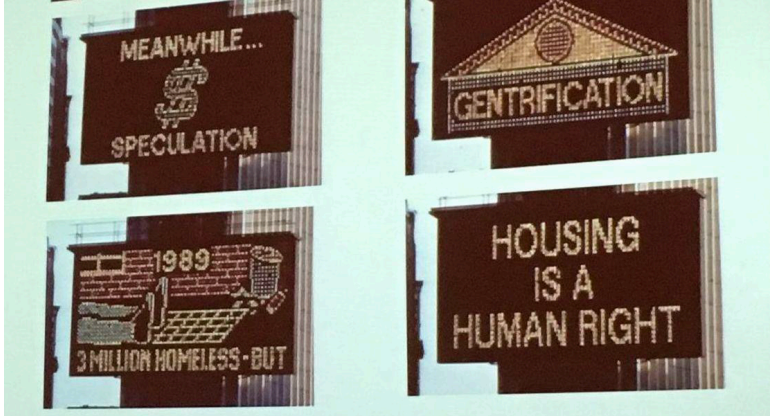
<https://tinyurl.com/yxq4gher>

Martha Rosler “Eğer burada yaşasaydın...” (Görsel 22-23) adlı sergi projesini 1989’da açmıştır. Bu sergide soylulaştırma meselesi ve yerinden edilen insanların evsizlik sorunuyla karşı karşıya kalmasını ele almaktadır. Bir yerleştirme çalışması olan projesinde film, video, fotoğraf, afiş yer almaktadır ve grafiklerin, reklam panolarının ve duvara yazılan sloganların olduğu üç sergi şeklinde düzenlenmektedir. Rosler şehrin belli yerlerinde ele aldığı konuyu anlattığı toplantılar düzenlemiş ve bu toplantılar ile farkındalık yaratmayı amaçlamıştır. Proje ismini bir reklam sloganından almaktadır. Bu reklam şehir merkezindeki evleri orta sınıf ve üst sınıfa satmaya çalışan emlak posteridir. Proje ismi bu reklam posterindeki yazının (If you lived here, you’d be home now/ Eğer burada yaşasaydınız, şimdi evinizdeydiniz) bir parçasıdır. Rosler, o dönemde artan evsiz sayısına bir eleştiri getirmek istemiştir (Bienalsur. Erişim: 16.01.2025 www.bienalsur). Sanatçı aynı şekilde ‘konut insan hakkıdır’ isimli çalışmasında da (Görsel 24-25.) soylulaştırma meselesini ele almak istemiştir. Times Meydanı’ndaki merkezi elektronik tabelada 1982’den 1992’ye kadar her ay, aralarına ticari reklamların

serpiştirildiği animasyon çalışmaları sunuldu. Rosler 1989 yılında bu elektronik tabelada evsizlikteki artışı ayrıntılarıyla anlatan bütçe rakamlarını gösterdi. (Martha Rosler. Erişim: 16.01.2025 www.martharosler)

Görsel 22-23. Martha Rosler. Eğer burada yaşasaydın... / If you lived here... 1989. (Çok bölümlü sergi projesi. Enstalasyon, sokak ve diğer mekanlar. Çeşitli boyutlar). <https://tinyurl.com/2d3zz9uy>

Görsel 24-25. Martha Rosler, Konut insan hakkıdır / Housing is a human right. 1989. (Times Square Meydanı'ndaki elektronik tabela. 1.10dk). <https://tinyurl.com/24nhywon>

Carole Itter, Sokakların Altınla Döşendiği Yer isimli enstalasyon çalışmasında (Görsel 26) topluluğundaki ilk göçmenlerden oluşunun etkisi vardır. Aynı zamanda Kanada'nın sokaklarının altınla döşendiği bir yer olduğu inancından esinlenmiştir. Bu zemin enstalasyonu, kısmen Itter'in mahallesinde topladığı, daha sonra boyadığı ve yaldızladığı, antika nesnelerin oluşturduğu 29 metrelik altın bir sokaktan oluşuyor. Itter çalışmasında insanların ve mekanın yaşanmış deneyimlerine dayanmaktadır ve politik meselelere yanıt vermek amaçındadır (The Blue Cabin Story. Erişim: 16.01.2025 www.thebluecabin). Altın madeni genellikle zenginlik sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Üst sınıfın yaşamını sürdürdüğü görece daha bakımlı, temiz ve lüks bölgeler "altınla döşenmiş" metaforu ile bağdaştırılabilir. Bu şekliyle lüks mahalleler, alt sınıfın yaşadığı ihmal

edilmiş, sosyal hizmetlerden mahrum kalmış ve altyapı eksikliği yaşayan, yoksul ve işçi mahallelerinden ayrılmaktadır.

Görsel 26. Carole Itter, Sokakların Altınla Döşendiği Yer: Kanada Göçmen Mahallesi Bir Övgü / Where the Streets are Paved in Gold: A Tribute to a Canadian Immigrant Neighbourhood. 1991. (Enstalasyon. 29 m).

<https://tinyurl.com/27gktz5t>

Rachel Whiteread yaptığı çalışmalarda alçı ve beton gibi malzemeler kullanarak nesnenin veya mekanın boşluğunun kalıbını almakta ve boşlukları doluluğa dönüştürerek iç dış kavramını, mekan algısını sorgulamaktadır. Whiteread'ın "House" isimli enstalasyon çalışması (Görsel 27) Londra'da yıkılmak üzere bekleyen, işçi sınıfı mahallesindeki bir evin beton dökümüdür. Bu çalışma bir süre parkın ortasında boş ve ıssız bir hayalet ev edası ile dikili kalmıştır. Whiteread aynı zamanda bu evde, bu odalarda yaşamış ve şu an yok olan insanların izlerini de yaratmak istemiştir. Çalışmanın en önemli amacı ruhsal olan ile toplumsal olanı bağlayarak yansıtmasıdır. Whiteread kaybolan işçi sınıfı ve kültürüne çalışmasında dikkat çekmektedir.

Görsel 27. Rachel Whiteread. Ev / House. 1993. (Enstalasyon. 4,5 m x 10 m x 8 m). <https://tinyurl.com/2dk7h42t>

Andreas Gursky, çağdaş Alman fotoğraf sanatının önemli isimlerindedir. Gursky, büyük ölçekli ve dijital olarak işlenmiş görüntüler meydana getiren bir sanatçıdır. Dijital manipülasyon tekniğinden faydalanan sanatçı, genellikle çok geniş açılardan ve farklı perspektiflerden fotoğrafları düzenler ve bileşenlerini birleştirir. Teknolojiyi kullanarak çağdaş dünyanın sebep olduğu karmaşayı ve büyüklüğünü gösterirken aynı zamanda modern şehirleşmenin etkisiyle insanların yabancılaşmasını çalışmalarına konu edinir (Görsel 28). Büyük mekânlardaki nefes alnamayan kalabalık görüntülerde insan figürleri oldukça küçük ve belirsiz olup bireyin toplumsal yapıdaki yerini ortaya koyar.

Gursky'nin eserlerinin her birinde kendine has bir özellik vardır. İlk göz gezdirildiğinde sıradan görünen bu imgeleri, hipnotize etkisi yaratacak nesnelere dönüştürebilme yetisi onu diğer fotoğrafçılardan ayıran özelliklerinden biridir. Gursky'nin çalışmalarının en etkileyici tarafı ilahi ve ticari aklı aynı ekseninde yakalayabilmiş olmasıdır. Tanrının üstünlüğü ve dünyevi serveti getiren hırsın aynı düzlemde ilerlediğini keşfetmiştir (Tunçelli, 2017, s. 35).

Gursky, mekanı yalnızca fiziksel bir yer olmaktan çıkararak toplumsal ve ekonomik bir simgeye dönüştürür. Fotoğraflarda görülen mekanlar, kapitalist sistemin, küreselleşmenin ve tüketim kültürünün izlerinin taşımaktadır. Aynı zamanda sanatçının kullandığı teknik olan dijital manipülasyonları da kapitalizm ve tüketim kültürü üzerine yaptığı eleştirisini oldukça güçlendirmektedir.

Görsel 28. Andreas Gursky. Chicago Ticaret II Kurulu / Chicago Board of Trade II. 1999. (Kromojenik baskı. 157,4 cm x 284 cm). <https://tinyurl.com/24tpvmjq>

Murat Germen, kentleri sakinlerinin eksantrik yaşama hallerini ve barınaklarını şekillendirdiği alanlar oldukları için onları inşa eden toplumların da aynası olarak nitelendirmektedir. Buna göre kent sakinlerinin kültürü şehrin biçiminden anlaşılabilir. Şehir biçimsel varlığından fazlasıdır. Ancak şehir toplumun yalnızca kültürel açıdan aynası değil toplumun tüm iktisadi, siyasi ve ideolojik yapısının bir ürünüdür. Altyapı ve üstyapının diyalektik olarak birbirini etkilemesi ve bununla birlikte toplumsal hayatın tamamına sirayet etmesi kenti ve kentlileri bir bakıma birbirinden etkilenen ve birbirini etkileyen nesnelere haline getirmektedir. Germen, dijital manipülasyon ve kolaj yöntemlerini kullanarak (Görsel 29) fotoğraflarında çeşitli katmanlar oluşturur. Modern kent hayatının sosyo-ekonomik dönüşümleri ve binaların yapılış sürecine dikkat çeker. “Yeniden İnşalar” fotoğrafının da (Görsel 30) kentsel dönüşüm ile birlikte yeniden inşa edilen yerlerin mekana farklı bir kimlik kazandırılması gözlemlenebilir. Aynı zamanda çalışmalarda kullanılan perspektif ve açı değişimleri, mekanın yeniden inşa edilmesinin çok katmanlı bir iş olduğunu bize göstermektedir.

1.

Görsel 29. Murat Germen. İnşa. 2006-2007. (Fotoğraf. Değişken Boyutlar). <https://tinyurl.com/29fstd8m>

2.

Görsel 30. Murat Germen. Yeniden İnşaaalar. 2016. (Fotoğraf. Değişken Boyutlar).

<https://tinyurl.com/22gzdra6>

Resimlerinde gündelik yaşamı ve toplumsal gerçekleri ele alan sanatçı Neş'e Erdok farklı kesimden insanların yaşam tarzlarını dramatik bir ifade ile aktarır. İnsanların psikolojik durumlarını ve içsel duygularını resimlerinde açıkça görebilmekteyiz. Aynı zamanda sanatçı toplumsal yapının görsel bir eleştirisini sunmaktadır. Erdok'un "Hepimiz Aynı Gemide" (Görsel 31) resmi, kentleşme ve kent içerisinde gelişen sınıf farklılıkları konusuna örnek olarak gösterilebilir. Resimde farklı sosyo-ekonomik gruplardan insanları bir arada görmekteyiz. Bu durum izleyiciye kent yaşamının içerisindeki karmaşayı ve çeşitliliği aktarır. Kompozisyonun içinde yer alan figürlere baktığımızda çöp toplayan adam, çiçekçi kadın ve ona sarılan çocuğu, ayakkabı boyacısı ve hemen arkasında duran

kaderci, elinde fırçaları ile yer verdiği kendi otoportresi ve figürlerin duruş ve kıyafetleri kent içerisinde büyüyen sosyal hiyerarşinin ve eşitsizliğin gerçek bir yansıması niteliğindedir. Bu eşitsizlik şehirler içerisinde var olmakta ve git gide daha da büyümektedir. Sanatçı sokaklarda gördüğü günlük yaşam sahnelerini tuvaline aktarırken bizlere sınıf çatışmasını da sorgulatmaktadır.

Görsel 31. Neş'e Erdok. Hepimiz Aynı Gemide. 2011. (Tuval üzerine yağlıboya. 180x250 cm).

<https://tinyurl.com/28sm7yvr>

Do Ho Suh daha çok enstelasyon işleri yapan bir sanatçıdır. İşlerinde ait olma, ev, yerinden edilme vb. konular üzerinde çalışmaktadır. 'Bridging Home' adı çalışmasında (Görsel 32) yaptığı enstelasyon evi Londra'da bulunan bir üst geçide yerleştirmiştir. Eski ve küçük bir ev şeklinde yapılmış bu enstelasyon tercih edilen köprünün arka planındaki lüks site ve rezidanslar ile büyük bir tezatlık içermektedir. Sanatçı yerinden edilmenin normalleştirilmesine tepki göstermekte ve ait hissetme olgusunu sorgulamaktadır. Sanatçı özellikle mekânı fiziksel bir yer değil, aynı zamanda bireylerin kimliklerinin şekillendiği kültürel ve duygusal bir alan olarak da göstermektedir.

Görsel 32. Do Ho Suh. Evi Bağlamak / Bridging Home. 2018. (Enstelasyon. 3,6 m x 2,4 m x 1,5 m).

<https://tinyurl.com/24rt6y4l>

Kentsel dönüşüm, sınıf mekân çelişkileri ve soylulaştırma gibi konular bir çok sanatçı tarafından görsel bir dil ile ifade edilmiştir. Sanatın toplumsal ve politik rolüne bakıldığında kentsel dönüşüm ve sınıf ayrımı üzerine yapılan eserler, bu konuya bir eleştiri niteliği taşımaktadır. Aynı zamanda kentsel dönüşüm ile birlikte ortaya çıkan eski yapıların yıkılması ve yeni yapıların inşa edilmesi süreci, sanatçıların çalışmalarında yalnızca fiziksel değil, kültürel ve toplumsal bir değişim süreci olduğunu da vurgulamaktadır. Bireylerin yaşadıkları mekan ile olan ilişkileri ve bu sürecin bireyler üzerindeki etkileri de çalışmalarda açıkça görülmektedir. Çoğunlukla üst sınıfın yaşam alanlarının zenginleştirilmesi üzerine gerçekleştirilen kentsel dönüşüm süreçleri, karşımıza soylulaştırma ve toplumsal eşitsizlik olarak çıkmaktadır. Belirli sanatçılar, bu süreçlerin toplumsal yapılar ve bireyler üzerindeki etkileri vurgulanmıştır.

BÖLÜM 3: KENT VE SINIFSAI YAPI ÜZERİNE

Tez kapsamında gerçekleştirilen çalışmalarda toplumsal ilişkiler, sınıf çelişkileri ve sosyo-kültürel yapılar incelenmekle birlikte bu beşeri olguların birbirleriyle olan etkileşimleri ele alınmaktadır. Özellikle sınıf ve mekan çelişkisinin çalışma konusu olarak belirlenmesi, günümüzde önemli bir mesele haline gelen kentsel dönüşüm ve bunun sonucunda ortaya çıkan yerinden edilme olgusunu anlatma ihtiyacından doğmuştur. Günümüz koşullarında çalışan bir işçi ya da prekarya mesaisi sona erdikten sonra, kendini mahallelerde sıkışmış binaların arasında, dar ve sıkışık duvarlara hapsolmuş şekilde bulmaktadır. Ev ile iş arasındaki bu yaşam koşulları ve varoluşumuzun tek alanı haline gelen binalar, tezin ana konusunu oluşturmaktadır.

Bu nedenle, çalışmalara konu olan mekanlar ve sınıf çelişkisi, çevremizde gördüğümüz sıkışık konutlardan, zorla yerinden edilmeye çalışan gece kondu mahallelerinden ve kentsel dönüşüm süreci ile şehrin dışına itilmiş TOKİ sitelerinden beslenmektedir. İş yeri ve evin yaşamamızın büyük bir bölümünü oluşturmasıyla birlikte, bu mekânlar çalışmaların odak konusu olmuştur.

Gerçekleştirilen çalışmalar, multidisipliner anlatı ve multidisipliner üretim yollarını ön plana çıkaracak biçimde farklı teknikler ve farklı malzemeler kullanılarak üretilmektedir. Yama serisinde, foto manipülasyonlar ve kolajlar kullanılarak oluşturulan kent görüntülerinin asfalt üzerinde yeniden şekillendirilmesi söz konusudur. Bu çalışmalarda tercih edilen malzemeler, anlatının merkezindeki konuyla doğrudan ilişkili olarak tercih edilmektedir. Mekan, zaman ve yaşamın sosyal, kültürel, siyasal, iktisadi ve ideolojik bağlarla bağlı olduğu düşünülerek bu kavramların birbirleri ile kurduğu görünmeyen ilişkilerin izleyiciye sunulması amaçlanmıştır.

Görsel 33. Doğa Ezgi Ayisit. Şehrin Yamaları-1. 2020. (Dijital kolaj. Değişken boyutlar).

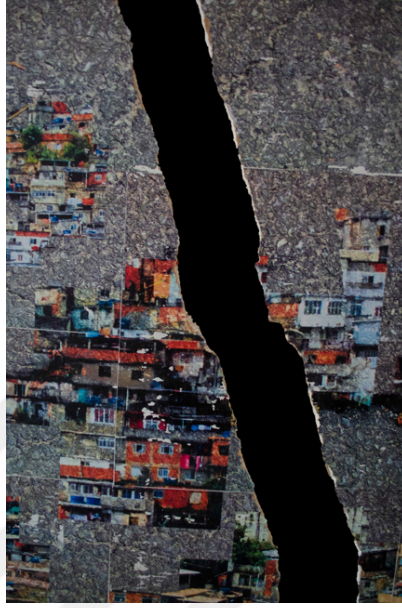

Görsel 34. Doğa Ezgi Ayisit. Şehrin Yamaları-2. 2020. (Alçıpan üzerine transfer. 250 cm x 120 cm).

Toplumsal eşitsizliğin mekânsal olarak gözlemlendiği, sınıfsal ayrımın simgeleşmiş hali olan gecekondü mahalleleri asfalt yamalarına benzemektedir. Asfalt yamaları yine asfalttan yapılır ancak bu yeni yapıyla insanlara çarpık ve bozuk gözükmektedir. Gecekondü mahalleleri de şehrin yamalarıdır. Sosyal ve ekonomik çatlaklarla bölünen kentler bu durumun bir yansıması olarak yamalı kalmaktadır.

Özellikle büyük şehirlerde hızla devam eden kentsel dönüşüm projeleri içerisinde henüz yıkılmamış veya yıkılması beklenen birçok gecekondü bulunmaktadır. Bu gece kondü mahalleleri yüksek katlı toplu konutlar arasında gözümüze batmakta ve şehrin yaması gibi gözükmektedir.

Bu düşünceden hareketle oluşturulan Şehrin “Yamaları-1” isimli çalışma (Görsel 33) foto manipülasyon tekniği ile dijital ortamda çatlak bir asfalt fotoğrafının üzerine gecekondü kesitlerinin yama şeklinde konumlandırılmasıyla oluşturulmuştur. Ardından bu dijital çalışmanın etkisinin artırılması için binaların yapımında kullanılan alçıpan yüzeye transfer tekniği ile aktarılmıştır (Görsel 34). Dijital çalışma, alçıpan üzerine aktarıldıktan sonra ortadan ikiye kırılarak kentlerdeki sosyal ve ekonomik bölünmeyi yansıtmaya amaçlanmıştır.

Görsel 35. Doğa Ezgi Ayisit. Şehrin Yamaları-2 Detay fotoğrafı. 2020. (Alçıpan üzerine transfer. 250 cm x 120 cm).

Görsel 36. Doğa Ezgi Ayisit. Yama Parçaları. 2020. (Çimento üzerine transfer. 31 cm x 40x60 cm).

Yama Parçaları adlı çalışmada (Görsel 36) kullanılan ana malzeme, şehirleri oluşturan evlerin yapımında en çok kullanılan çimentodur. Bu maddenin kullanımı kontrolden çıktığında, sosyal ve kültürel alanların sıkışık olduğu, gri şehirler meydana gelir. Bu bağlamda “Yama Parçaları” adlı çalışma, şehrin yaması olarak nitelendirilen gecekondu mahallelerini; bütünlüğü bozulan parçalara yama yapılarak inşa edilen biçimsiz yapıları temsil etmektedir.

Gecekondu kültürü, büyük kentlere göç yoluyla ortaya çıkan izinsiz bir yapılaşmadır. Bu noktada bir gecede hızlıca inşa edilen gecekondu üst üste yığılmış bir görüntü izlenimi uyandırmaktadır. Bu yığınlar özellikle Brezilya’daki gecekondu mahalleleri olan Favelalarla (Görsel 38) benzerlik göstermektedir. Bu çalışmada favelalardan esinlenerek, gecekondu mahallelerinin üst üste binmiş çimentolardan oluştuğu vurgulanmak istenmiştir. Öncesinde çekilen gecekondu fotoğrafları, foto manipülasyon yöntemi kullanılarak üst üste bindirilmiş ve çimentodan oluşturulan yüzeye aktarılmıştır.

Görsel 37. Doğa Ezgi Ayisit. Yama Parçaları Detay Fotoğrafi. 2020. (Çimento üzerine transfer. 31 cm x 40x60 cm).

Görsel 38. Brezilya'dan bir favela görüntüsü. (www.nbcnews, 2024)

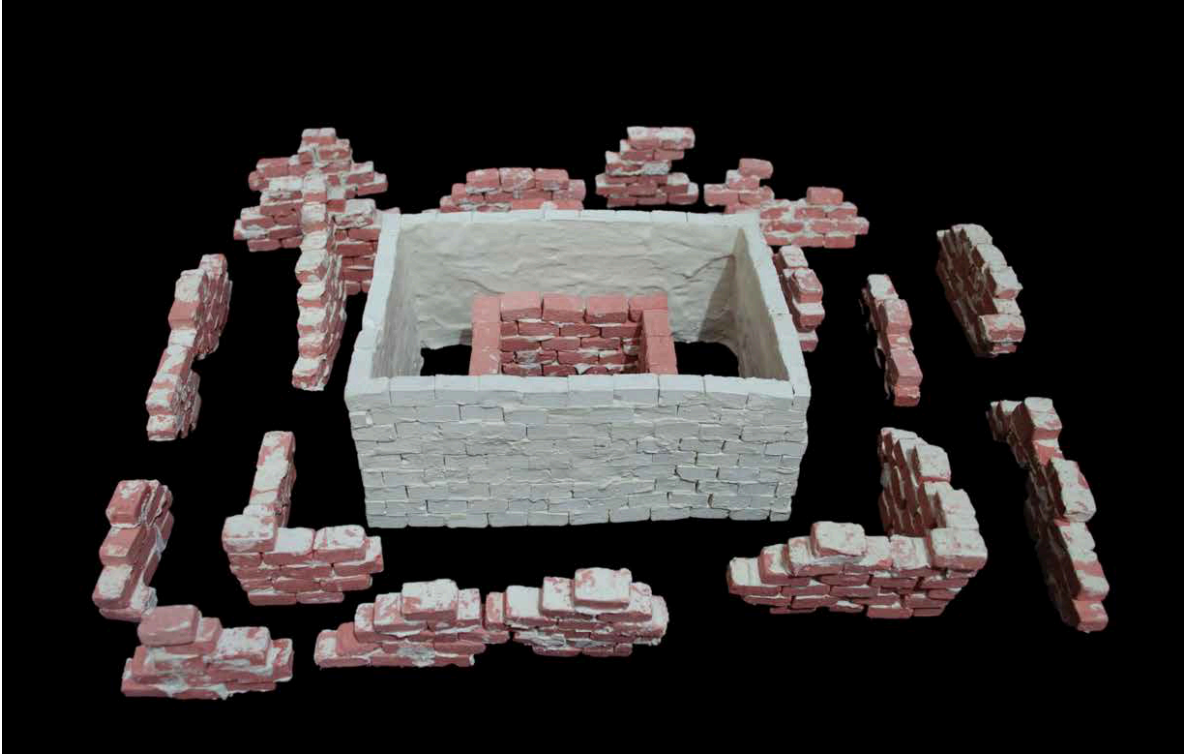

Görsel 39. Doğa Ezgi Ayisit. Asfalt. 2020. (Tuval üzerine transfer. 185 cm x 100 cm).

Toplumsal ilişkileri belirleyen sınıf çelişkisi, şehirler içerisinde gelişir. Şehirler içerisinde gelişen sınıf ayrımı genellikle mekânsal bölünmüşlük ile karşımıza çıkmaktadır. Üst sınıf insanlarla alt sınıf insanlar arasında var olan yaşam alanları farkı asfalt düzeninden bile anlaşılabilir. Bu noktada şehirlerin içinde farklı sınıfları birbirinden ayıran ve fiziksel olarak bölen yapı asfalt olarak ele alınmıştır. Asfalt aralarında gelişen yaşam serbest piyasa ekonomisinin bir sonucudur. Bu durum,

insan hayatında çarpıcı izler bırakmakta ve içinde barındırdığı insanların çoğuna asfalt arası yaşamlar sunmaktadır. Buna göre asfalt arası mekanlarda yaşam anlamını yitirmektedir.

Tuval üzerine transfer yöntemi ile aktarılan “Asfalt” çalışması (Görsel 39), fotoğrafı çekilmiş asfalt görüntüsüyle iki büyük tuvali kapsarken ortada kalan gecekondu fotoğrafları daha küçük boyutlu tuvalere aktarılmıştır. Bu durum şehir içinde sıkışmış olan gecekondu mahallelerinin tuval üzerine dışa vurumunun görsel olarak anlatımıdır.

Görsel 40. Doğa Ezgi Ayisit. Darlık. 2021. (Minyatür tuğla. 42 cm x 47 cm x 9 cm).

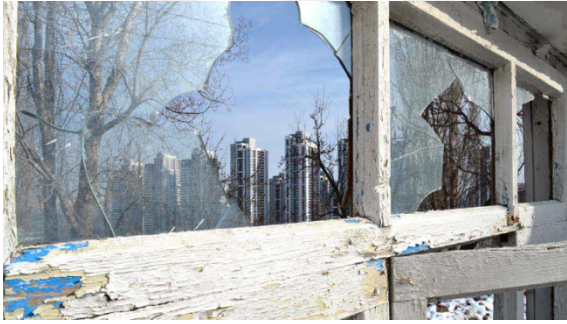
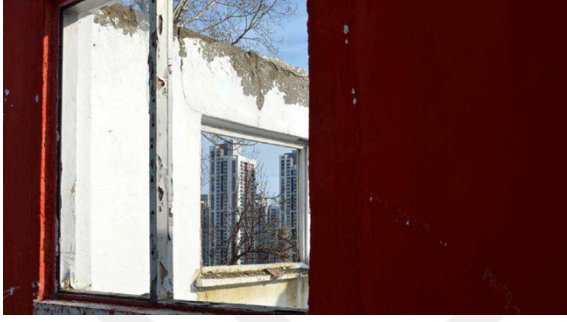
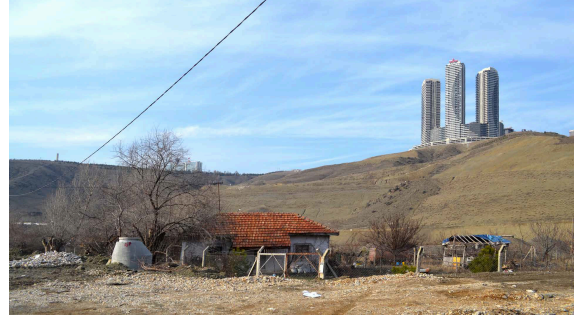
Kent sakini nüfusun, büyük bir oranını oluşturan işçilerin günlük yaşamlarının büyük kısmı çalışma hayatından ve evde geçirdikleri zamandan oluşmaktadır. İşçilerin yaşamını geçirdiği mekanları konu alan “Darlık” çalışmasında (Görsel 40), sıkışma bir metafor olatac ele alonmuştur. Çalışma hayatı, uzayan mesai süresi, ücretler ve yaşamın sürdürüldüğü somut mekan belirli katmanlar halinde işçinin içerisine sıkıştığı bir gerçeklik halini almaktadır. Zamansal ve mekânsal sıkışıklık işçiyi işçiliğine mahkum eden ve onu kendi yaşam koşullarına hapseden bir darlığı meydana getirmektedir. Bu darlık hem zamansal hem de mekânsal boyutta işçinin gerek kendi yaşam koşullarına gerek bir sonraki güne hazırlandığı evine gerekse evinin içinde bulunduğu işçi deposu olarak nitelendirilebilecek mahallesine sıkışmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada işçi sınıfının içinde bulunduğu sıkışıklığı aktarabilmek için minyatür tuğlalar kullanılmıştır.

Görsel 41-42-43-44. Doğa Ezgi Ayisit. Konsantre Lüks. 2020. (Duvar üzerine spreyci boya ile müdahale. Değişken boyutlar).

Kavramlar toplumsal pratiklerin bir ürünüdür. Zenginlik, yoksulluk yahut lüks kavramları toplumsal hayattaki karşılıkları ile tanım bulur ve biçimlenir. Ancak günümüzde aşırı üretim ve tüketim değerleri ile biçimlenen tüketim toplumu belirli tüketim araçlarının kullanım ve değişim değerlerinin ötesinde imgesel, sembolik değerler yaratmıştır. Belirli ürünler küreselleşen dünyada sahip oldukları imgesel değerler ile imaj fetişizimi yaratabilmektedir. Bu noktada “konsantre lüks” çalışması (Görsel 41-42-43-44) evrenselleşme gayesindeki lüks imajını ve o imajın içinde var olduğu dünyayı sembolize etmektedir.

Lüks imajı burjuvaziyle bütünleşmiş bir algı yaratmaktadır. Ev içerişimdeki altın varak ile kaplı eşyalar zenginlik ile ilişkilendirilmektedir. Bu imaj kullanılarak yıkık ve terk edilmiş bir gecekondun içerisinde canlandırıp lüks algısı bağlamından koparılmak istenmiştir.

Görsel. 45-46-47-48-49-50. Doğa Ezgi Ayisit. Çelişkili Perspektif. 2019. (Fotoğraf serisi. Değişken boyutlar).

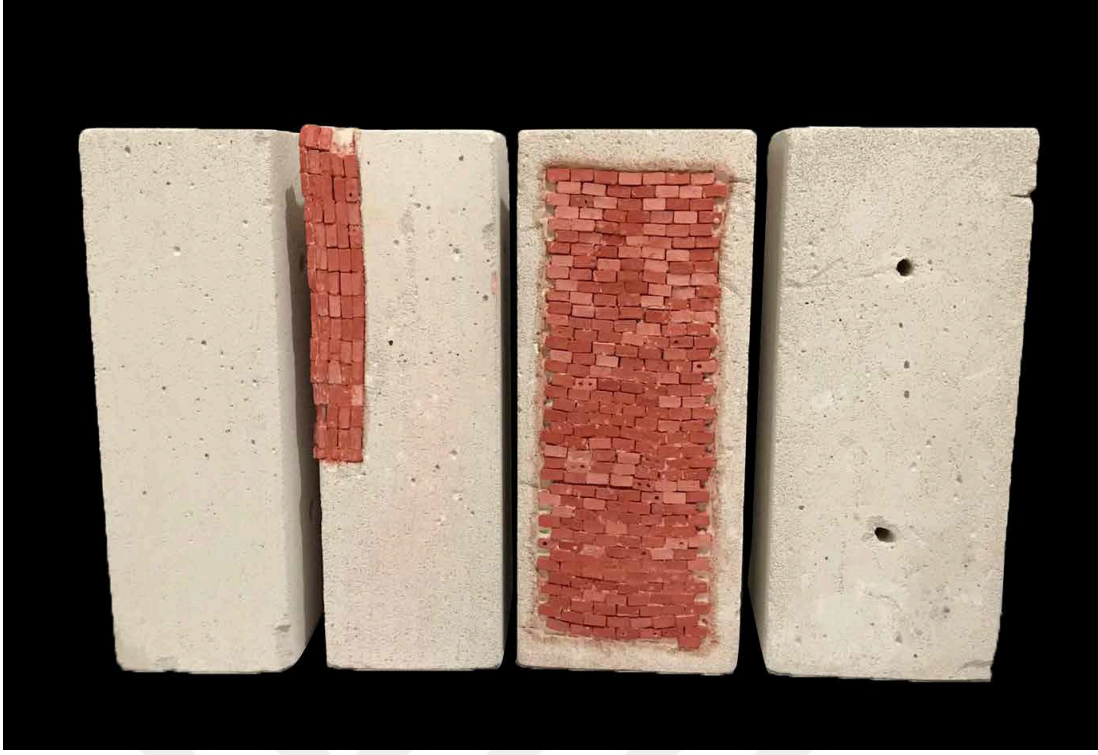
Henry Lefebvre mekanı kısaca toplumsal ilişkilerin yeniden üretildiği yer olarak tanımlar. Bu bağlamda her mekan verili toplumsallığın ekonomik, politik ve ideolojik bir yansıması niteliğindedir. Mekanların varlığı ve biçimi kadar yokluğu da bu ilişkilerin yeniden üretimi ile belirlenir. Bu nedenle sınıflı bir toplumun mekânsal yansımaları da sınıf ilişkilerinden azade olmayacaktır.

“Çelişkili perspektif” fotoğraf serisinde (Görsel 45-46-47-48-49-50) çarpık kentleşme bağlamında sınıfsal ayrımın mekana olan yansımaları gösterilmek istenmiştir. Kentsel dönüşüm projeleri ile oluşturulan lüks yapıların arkasında kalan birkaç gecekondü kalıntısı sonucu sınıf çelişkisinin mekana yansımasını gözler önüne sermektedir.

Görsel 51-52. Doğa Ezgi Ayisit. Şehrin Kıyısı. 2020. (Fotoğraf serisi, Değişken boyutlar).

Toplumsal ilişkilerdeki dönüşümler şehirleri sürekli hareket halinde kılar. Şehir bu bağlamda toplumsal hayatın kendisi kadar dinamik ve değişkendir. Bu doğrultuda şehirlerin kıyıları olan gecekondular mahalleleri yahut geçici yerleşimler ise şehrin ortalama toplumsal ilişkilerine ayak uydurmadığı gibi insanlar açısından zorlayıcı şartlar oluşturmaktadır. Şehrin kıyısına itilmiş mahalleler toplumdaki birçok anlamda soyutlanmakta, sadece fiziki olarak değil, toplumsal bakış açısı olarak da dışarıda görülmektedir. Toplum kendi yarattığı mekan-yaşam dinamiğini yine kendi soyutlamaktadır. “Şehrin kıyısı” fotoğraf serisinde (Görsel 51-52) şehirden uzakta yıkık dökük alanlara itilmiş gecekonduların şartları gösterilmek istenmiştir.

Görsel 53. Doğa Ezgi Ayisit. Blok. 2021. (Ytong yerleştirme. 60 cm x 100 cm x 20 cm).

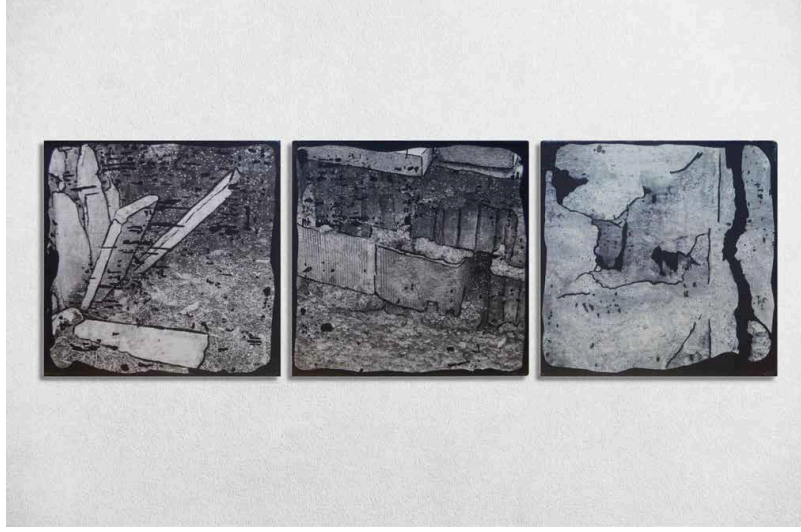
Ytong ve minyatür tuğla kullanılarak oluşturulan enstelasyon çalışması “Blok” (Görsel 53), kentsel dönüşüm süreçlerine bir eleştiri getirmek amacıyla oluşturulmuş. Ytonglar her yerde karşımıza çıkmaya başlayan uzun rezidans yapılarını temsil ederken içlerine yama şeklinde yerleştirilen minyatür tuğlalar ise gecekonduların yerleşimini yansıtmaktadır. Kentsel dönüşümün hayatımıza girmesi ile birlikte çoğalan lüks rezidans yapıları ve uygun fiyatlı TOKİ yerleşimleri şehrin her yerinde uzun yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yıkılan gece kondu mahallelerinin yerlerine yapılan TOKİ’ler içerisinde eski gecekonduların sahiplerine de ev hakkı düşmektedir. Belli bir alana ve görece rahatlığa sahip gecekonduların bu TOKİ siteleri içerisinde yeni bir yaşam biçimine alışmak durumunda kalmaktadır. Artık rahatlıkla kapısının önünü kendi alanı gibi kullanma rahatlığına sahip değildir ve pencereden baktığında karşıdaki TOKİ sitesinin duvarlarını görmektedir. Bu durumda gecekonduların şehrin yaması olması gibi gecekonduda yaşayan insanlarda TOKİ siteleri içinde bir nevi yama haline dönüşmektedir.

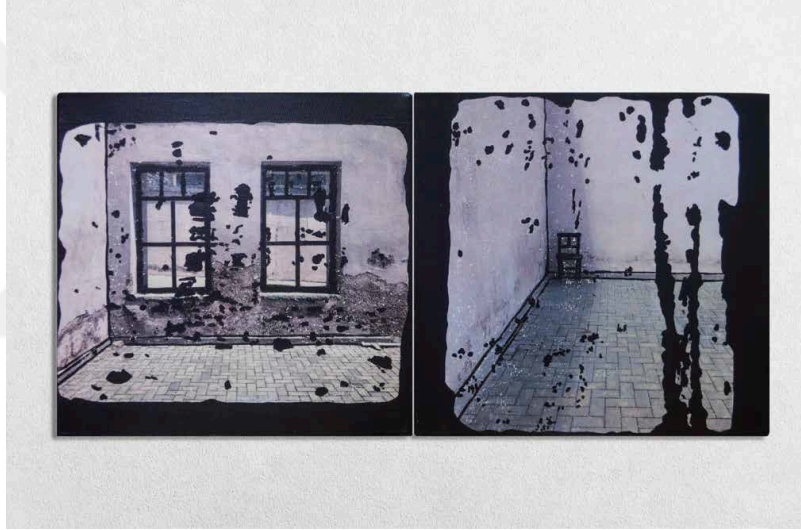
Görsel 54. Doğa Ezgi Ayisit. Direniş serisi. 2022. (Tuval üzerine transfer. 35cm x 50 cm).

Görsel 55. Doğa Ezgi Ayisit. Direniş serisi. 2022. (Tuval üzerine transfer 15 cm x 15 cm).

Görsel 56. Doğa Ezgi Ayisit. Direniş serisi. 2022. (Tuval üzerine transfer. 15 cm x 15 cm).

Görsel 57. Doğa Ezgi Ayisit. Direniş Serisi. 2022. (Tuval üzerine transfer. 15 cm x 15 cm).

Görsel 58. Doğa Ezgi Ayisit. Direniş Serisi. 2022. (Tuval üzerine transfer. 15 cm x 15 cm).

Yıkılması planlanan her gecekondü ve kentsel dönüşüme girmiş her mekan hemen dönüştürülmemekte bazıları unutulmakta ya da terk edilmekle kalmaktadır. “Direniş” serisi (Görsel 54-55-56-57-58) bu mekanlardan örnekler içeren transfer çalışmalarından oluşmaktadır. Terk edilen birçok yapı çürümeye yüz tutmaktadır. Fakat yaşam dediğimiz şey canlı bir organizma olup her alan hayata tutunmak için çaba göstermektedir. Terk edilen yapılarda köşede unutulmuş bir sandalyenin yalnızlığı, dökülen çimentoların çürümüşlüğü ve bazı yapılarda mekanın yeniden doğal formuna dönme çabası aynı anda gözlemlenebilmektedir. Yerinden edilmiş insanların yıkılmayı unutan yapılarında karşımıza çıkan değişimler -özellikle bitkilerin büyümesi- kentleşme sürecine karşı bir tepki ve isyan niteliğindedir. İşçi sınıfının ve prekaryanın yerinden edilip şehrin dışına itilmesi sadece mekânsal bir değişiklik değil aynı zamanda sosyal bağlarında kopması ve dönüşmesine de sebebiyet vermektedir. Bu noktada zorla boşaltılmış bir mekanın içindeki doğal yaşam koşullarının devam etme çabası, yerinden edilmiş insanların hem fiziksel hem sosyal hem de toplumsal yapının dönüşümüne dair gösterdikleri bir direniş olarak algılanabilir.

Görsel 59. Doğa Ezgi Ayisit. Yerden Bitme. 2022. (Video. 45 sn). https://www.youtube.com/watch?v=vxS1U5_jsxU

Görsel 60. Doğa Ezgi Ayisit. Yerden Bitme. 2022. (Video. 45 sn). https://www.youtube.com/watch?v=vxS1U5_jsxU

Görsel 61. Doğa Ezgi Ayisit. Yerden Bitme. 2022. (Video. 45 sn). https://www.youtube.com/watch?v=vxS1U5_jsxU

Kentsel dönüşüm hareketi ile birlikte çok hızlı bir şekilde ülkemizdeki gecekondu yerleşimleri yok edilmeye başlanmış yerini rezidanslar ve TOKİ'ler almıştır. Bu hızlı değişim ve dönüşüm sürecinin hissettirdikleri üzerine “Yerden Bitme” (Görsel 59-60-61) video çalışmasında gökdelenler tohum şeklinde toprağa ekilen bitkiler olarak kurgulanmıştır. Bildiğimiz bir yerleşim yerine bir dahaki gidişimde bambaşka bir manzara ile karşılaşma ihtimalimiz oldukça yüksek bir hale gelmiştir. Kentsel dönüşüm ile birlikte değişen kentler oldukça çoğalmaktadır. Bu yapılar sanki bir gecede toprağa ekilmiş, sulanmış ve ertesi gün boy vermiş bir bitki gibi hissettirmektedir. Yaşanan bu durum aynı zamanda özel mülkiyet anlayışının giderek artmasına sebep olmuş ve bununla birlikte sınıfsal ayrışma ön plana çıkmıştır. Yine bu durum ile birlikte nüfusun çoğunluğu yerinden edilmiştir. Artık insanların doğduğu ve büyüdüğü sokakların yerinde toprağa ekilmiş bir yığın rezidans vardır.

Bu konudan yola çıkarak yapılan kişisel çalışmalarda, mekanın sınıfsal yapısının sorgulandığı çalışmalar üretmek istenmiştir. Kent içinde karışımına çıkan ve gözlemlenen sınıf ayrımı, sanatsal bir ifade biçimi olan fotoğraflara dönüştürüldüğünde kentin sosyal yapısını deşifre etmektedir. Şehir içi gezilerinde yapılan fotoğraf çekimleri ile başlanan çalışmalarda disiplinlerarası uygulamalar denenmiştir. Çekilen fotoğrafların bazıları kendi içlerinde bir seri oluştururken bazılarında dijital manipülasyon tekniğinin kullanımıyla müdahale edilerek kolajlar gerçekleştirilmiş ve üç boyutlu yapıların üzerine aktarılmıştır. Çekilen fotoğrafların aktarıldığı enstelasyon çalışmalarında konuya uygunluk bakımında bina yapımında kullanılan alçıpan, çimento, tuğla vb. malzemeler tercih edilerek anlatım güçlendirilmeye çalışılmıştır.

SONUÇ

Kentler içerisinde gelişen sınıf çelişkileri, Sanayi Devrimi ve süreçlerinden bağımsız değerlendirilemeyeceği için tezin çıkış noktası olarak belirlenmiştir. Bu açıdan Sanayi Devrimi sonucunda gerçekleşen kentleşme hareketi, şehir içinde gitgide belirginleşen sınıf ayrılıklarının temel ürünüdür. Nitekim yapılan araştırmalarda sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan kapitalist sistemin, kenti ve kentliyi doğrudan etkilediği açıkça görülmüştür. Bu durum toplumsal sınıfların yeniden şekillenmesine sebep olmuş, burjuvazi (kapitalist sınıf) ve proletarya (işçi sınıfı) ortaya çıkmıştır. İnsanlık tarihinin, sınıfların mücadelesi olduğunu vurgulayan Marksist terminolojinin, mekân kavramını da bu çerçevede incelediği görülmüştür. Bu noktada, Marksist geleneğin temel fikirlerinden beslenmiş olan Harvey, Lefebvre ve Castells gibi düşünürlerin ortaya koydukları teorilerden faydalanılmıştır.

Kentleşme hareketleri ele alındığında çıkış noktasının Sanayi Devrimi'yle gelişen büyük şehirlerin sunduğu iş imkanları ve bu doğrultuda başlayan göç hareketi olduğu görülmüştür. Ancak bu hızlı büyüme sonucunda plansız şehirleşme ve toplumsal adaletsizlik sorunu da beraberinde gelmiştir. Türkiye özelinde yapılan araştırmalar düzensiz ve plansız bir şekilde oluşan gecekondu mahallelerinin araştırılmasına sebebiyet vermiştir. Devamında gözlemlenen kentsel dönüşüm projeleri de bu plansız şehirleşme sürecinin önüne geçip şehirlerin fiziksel yapılarını iyileştirme amacıyla başlamıştır. Fakat bu dönüşüm sürecinin bölgede yaşayan mevcut insanlar için birçok sıkıntıyı beraberinde getirdiği görülmüştür. Kentsel dönüşüm projeleri ile yıkılan gecekondu mahallelerinin yerine uzun gökdelenler ve lüks konutlar yapılmış ve bununla beraber bir soylulaştırma süreci başlamıştır. Yapılan şehir içi gezilerde ise merkez ve çevresini gökdelenler ele geçirirken, gecekonduların kenar mahalle diye tabir edilen izole edilmiş bölgelere itildiği görülmüştür.

Sanayi Devrimi sonrasında şehirleşme, çarpık kentleşme, eşitsiz gelişim gibi konular sanatsal bağlamda ele alındığında, sanatçıların eserlerinde konuların derinlemesine ele alındığı ve izleyiciye aktarılmaya çalışıldığı görülmüştür. Sanayileşme döneminde süreçlere tanık olan birçok sanatçı, hızlı bir şekilde gerçekleşen fabrikalaşma ve kentleşme üzerine resimler yapmıştır. Sürecin devamında da günümüze kadar gelen birçok sanatçının eserinde kentleşmeye ve ortaya çıkan sonuçlara değindiği görülmüştür. Sanatçıların çalışmalarında kapitalizm ve yarattığı şehirlerin bunalımı oldukça hissedilmektedir. Kent içinde görülen sınıf ayrımının ve toplumsal eşitsizliğin ele alındığı çalışmalardan örnekler verilirken farklı teknikler kullanan ve farklı yaklaşımlarda bulunan sanatçılar seçilmeye dikkat edilmiştir. Özellikle günümüz sanatçılarının konuyu aktarma noktasında

enstalasyon ve dijital manipölasyon tekniklerine sıkça başvurdukları karşımıza çıkmaktadır. Sanatçıların çalışmaları incelendiğinde işlenen konunun sadece kentteki fiziksel değişim ve dönüşüm olmadığı, bu durumun sebep olduğu sosyal eşitsizliklerin de ele alındığı görülmüştür. Kentsel dönüşümün ve yerinden edilmenin bireyler üzerindeki sosyal ve psikolojik etkileri sanatçılar tarafından yoğun bir şekilde sorgulanmış ve sanatsal çalışmalarda temellendirilmiştir. Aynı zamanda mekân kavramını işleyen bazı sanatçıların eserlerinde, kapitalizm, işçi sınıfı ve üretim tarzı konuları vurgulanırken, bu konuları ele alan Marksist bakış açısı ile benzerlikler gösterdikleri fark edilmiştir. Bu benzerlik Marksist felsefe ile desteklenmiştir.

Olgunun işleyiş süreçleri, teorik altyapısı ve kavramları zaman geçtikçe değişiklik gösterse de pratikte gözler önüne serilen dinamikleri devam etmektedir. İşçi yahut prekarya sınıfının gerek kendi isteğiymiş gibi hissettirilen ve gecekondulaşmadan çıkıp toplu konuta yerleşmesinin avantajlı olduğunu gösteren nedenler sunularak gerekse cebren kendi isteğinin dışında yerinden edilerek çıkartılmasıyla günümüzdeki süreç devam etmektedir. Ekonomik olarak alt sınıfın içinde yer alan işçi ve prekarya sınıfı kentlere yaptığı göçlerle birlikte yaşamlarını idame ettirmek için mevcutta olan konutların civarlarında hızla gecekondulaşmaya başladığı tespit edilmiştir. Toplu konut idaresinin yapmış olduğu değişiklik düzenlemeleriyle birlikte TOKİ'lere yerleştirilen işçi sınıfı, gecekondularında elinde az da olsa bulunan kapı önü, arka bahçe gibi alanlarından mahrum bırakılmış ve sıkışmışlık içerisinde yaşamlarını sürdürmeye çalıştıkları gözlemlenmiştir. Yaşam alanları üzerinde bir eşitlik olmayan ve karar verebilme yetkisi kısıtlı olan işçi sınıfının içinde bulunduğu bu durumun sadece Marksist felsefe odaklı olmayıp aynı zamanda kapitalist ekolün desteklediği bir proje şeklinde ilerlediği fark edilmiştir. Çalışmada savunulan başat konudan hareketle, alt kademe olan işçi sınıfı ve prekarya ve üst kademe sınıflar arası süregelen bir çelişki ve çatışmayı doğurmakla birlikte günümüzde de devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu tespit, tez çalışması kapsamında oluşturulan çalışmaların konusunu belirlemiştir.

Tez kapsamında, kent ve sınıfsal yapı üzerine yapılan çalışmalarda, işçi sınıfının ve prekaryanın içinde bulunduğu sıkışmışlık, soyutlanma ve darlık durumuna aktif bir şekilde değinilerek üretim yapılmıştır. Bu bölümde genel hatlarıyla prekaryalaşmanın mevcut durumunu ve içinde bulunduğu mekânsal çelişki halini aktarabilmek için fotoğraf çekimleri, foto manipölasyon, kolaj ve transfer tekniklerine başvurulmuştur. Yapılan kolaj ve transfer çalışmalarında binaların yapımında en çok kullanılan çimento, alçı gibi malzemeler kullanılarak 3 boyutlu yüzeyde etkisinin artırılması amaçlanmıştır. Kent içerisinde gerçekleştirilen fotoğraf çekimleriyle birlikte başlamış olan üretim süreci her ne kadar öznel gözlemler yoluyla oluşturulmuş olsalar da aynı zamanda teorik okumalardan da yola çıkılmıştır. Bu açıdan sınıf ayrımının kentler içerisindeki eşitsiz gelişimine vurgu yapılmak

istenmiş, kolajlarda kullanılan fotoğrafların oluşturduğu kompozisyonun anlamı güçlendirecek şekilde tasarlanmasına dikkat edilmiştir. Çalışmaların ana ekseninde kent kavramının Marksist felsefe bağlamında sosyal sınıflar üzerindeki çelişkileri ve etkileri incelenmiş bu çelişkiler sanatsal bir anlatım gücüyle aktarılmak istenmiştir.

KAYNAKÇA

Arslan, Yüksel. (1972). Capital XIV. Erişim: 08.12.2024 <https://dirimart.com/tr/Exhibitions/Sui-generis/167>

Balamber, Burçak. (2020). Temmuz Monarşisinin Daumier'in Gargantua Taş Baskısına Yönelik Rahatsızlığı. Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 49, s. 677-688.

Beckmann, Max. (1922). Demir Köprü / Der Eiserne Steg. Erişim: 03.12.2024 <https://www.meisterdrucke.com.tr/fine-art-baski/Max-Beckmann/1071645/demir-k%C3%B6pr%C3%BC.html>

Bienalsur. Erişim: 16.01.2025 https://bienalsur.org/en/single_agenda/142

Büyükkol, S., Yasinci, S. (2019). Çağdaş Türk Resim Sanatında Toplumsal Statü Yansımaları. Matif Akademi Halkbilim Dergisi, Cilt:12 Sayı:28, s. 1168-1182.

Caillebotte, Gustave. (1876). Europa Köprüsü / Le Pont de l'Europe. Erişim 03.12.2024 <https://www.meisterdrucke.com.tr/kunstdrucke/Gustave-Caillebotte/688533/Le-Pont-de-l%E2%80%99Europe.html>

Campany, David. (2021). Metropolis futures: collage constructions for a new World. The Architectural Review. Erişim: 18.07.2024.

Castells, Manuel. (2023). Kent Sınıf İktidar. (A. Türkün. Çev.). Ankara. Phoenix Yayınları.

Citroen, Paul. (1923). Metropolis (City of My Birth) / Weltstadt (Meine Geburtsstadt). Erişim: 03.12.2024 <https://www.moma.org/interactives/objectphoto/objects/83984.html>

Daumier, Honore. (1831). Gargantua. Erişim: 22.02.2025 <https://www.e-skop.com/skopbulten/honor%C3%A9-daumierin-politik-tasbaskilari/2764>

Daumier, Honore. (1862). Üçüncü Sınıf Vagon / The Third Class Carriage. Erişim: 22.02.2025 <https://www.istanbulsanatevi.com/sanaticilar/soyadi-d/daumier-honore/honore-daumier-ucuncu-sinif-arabasi-208/>

Delaunay, Robert. (1911). Kızıl Kule / The Red Tower. Erişim: 22.02.2025 <https://serkanhizli.wordpress.com/tag/robert-delaunay/>

Durak, F. L., Emmungil Karamanoğlu, S. (2024). Gordon Matta-Clark'ın Eserlerinde Evin Yıkımı ve Modernizm Eleştirisi. Atatürk Üniversitesi Yayınları, 30(52), 79-87.

Erdok, Neş'e. (2011). Hepimiz Aynı Gemide. Erişim: 22.02.2025
https://www.neseerdok.com.tr/buyut.asp?r_id=403&y=1

Erman, Tahire. (2020). "Mış Gibi Site" Ankara'da Bir TOKİ-Gecekondu Dönüşüm Sitesi. İstanbul. İletişim Yayınları.

Erol, Turan. (1976). Altındağ'dan. Erişim: 16.01.2025
<https://maksivizyon.blogspot.com/2015/04/turan-erol-eser-ve-biyografi.html?m=1>

Erzen, Jale N. (2015). Üç Habitus. Yeryüzü, Kent, Yapı. İstanbul Yapı Kredi Yayınları.

Genç, Fatma Neval, (2014). Gecekonduyla Mücadeleden Kentsel Dönüşüme Türkiye'de Kentleşme Politikaları. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:1 Sayı:1, s. 15-30.

Germen, Murat. (2006 – 2007). İnşa / Construct. Erişim: 13.12.2024
<https://muratgermen.com/artworks/insa/#image-3>

Germen, Murat. (2016). Yeniden İnşaaalar. Erişim: 13.12.2024 <https://t24.com.tr/k24/yazi/murat-germen-fotograf,2503>

Ghulyan, Husik. (2017). Lefebvre'nin Mekân Kuramının Yapısal ve Kavramsal Çerçevesine Dair Bir Okuma. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 26 Sayı 3, s. 1-29.

Grossberg, Carl. (1928). An der Jannowitzbrücke. Erişim: 03.12.2024
<https://www.mutualart.com/Artwork/An-der-Jannowitzbrücke--Berlin/C2C5F19253E19D8A6F29C0D20673CB8F>

Grossberg, Carl. (1933). Beyaz Tanklar / Weiße Tanks (Hamburger Ölwerke). Erişim: 03.12.2024
<https://www.meisterdrucke.com.tr/kunstdrucke/Carl-Grossberg/690132/Wei%C3%9Fe-Tanks-%28Hamburger-%C3%96lwerke%29.html>

Gursky. (199). Chicago, Ticaret II Kurulu / Chicago, Board of Trade II. Erişim: 13.12.2024
<https://www.tate.org.uk/art/artworks/gursky-chicago-board-of-trade-ii-p20191>

Günel, Neşet. (1958). Yaşantı I. Erişim: 22.02.2025 https://nesetgunal.org/wp-content/uploads/2021/03/1958-002_yasanti.jpg

Günel, Neşet. (1974). Yaşantı II. Erişim: 22.02.2025 https://nesetgunal.org/wp-content/uploads/2021/03/1974-004_yasanti_II.jpg

Güngör, Tuğba. (2020). Çağdaş Türk Resim Sanatında Göç Olgusu: Mehmet Başbuğ Özelinde Bakmak, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 3.

Günsür, Nedim. (1963). Gecekondu ve İşçi Ailesi. Erişim: 06.12.2024 https://www.alifart.com/gecekondu-ve-isci-ailesi_186763/

Gürdaş, Bora. (2021). Görsel Kültürde İşçi Sınıfının Temsili (1960-1980). Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 22, s. 1-20.

Harvey, David. (2019) Sosyal Adalet ve Şehir. (M.Moralı, Çev.). İstanbul, Metis Yayınları.

Harvey, David. (2020) Kent Deneyimi, İstanbul: Sel Yayıncılık.

<https://www.architectural-review.com/essays/metropolis-futures-collage-constructions-for-a-new-world>

<https://www.moma.org/collection/works/117578>

Itter, Carole. (1991). , Sokakların Altınla Döşendiği Yer: Kanada Göçmen Mahallesine Bir Övgü, / Where the Streets are Paved in Gold: A Tribute to a Canadian Immigrant Neighbourhood. Erişim: 13.12.2024 <https://thebluecabin.ca/the-blue-cabin-story/carole-itter/>

İyem, Nuri. (1970). Gecekondu Önünde. Erişim: 06.12.2024 https://www.evin-art.com/sergiler/caginin-tanigi-bir-ressam-nuri-iyem--goc-resimleri?pgid=kt8pvf4n-e0545e_1bd89a3a119e411e826cf2c8b8d90be5mv2

İyem, Nuri. (1979). Gecekondu Emekçiler. Erişim: 06.12.2024 https://www.evin-art.com/sergiler/caginin-tanigi-bir-ressam-nuri-iyem--goc-resimleri?pgid=kt8pvf4n-e0545e_9d50194334534b26bc41d5baea915143mv2

Kale, M., Nur, İ. (2016). Karl Marx Ve Marksist Teori Açısından Eğitim Ve Toplumsal Cinsiyet. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1), s. 40-55.

Keleş, Ruşen. (2004) Kentleşme Politikası, Ankara: İmge Yayınevi.

Klinger, Max. (1883). Bir Anne II / Eine Mutter II. Erişim: 03.12.2024 <https://www.meisterdrucke.com.tr/kunstdrucke/Max-Klinger/1252526/Eine-Mutter-II.html>

Küçükkalay, A. Mesut. (1997). Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:2, s.51-68.

Lefebvre, Henri. (2019). Mekânın Üretimi. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, Henri. (2020). Şehir Hakkı. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Leger, Fernand. (1950). İnşaat İşçileri / Les Constructeurs. Erişim: 22.02.2025
<https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-l/leger-fernand/fernand-leger-insaat-iscileri-8765/>

Lewins, Dean. (2016). The Rocinha favela near Ipanema Beach in Rio de Janeiro. Erişim: 16.01.2025
<https://www.nbcnews.com/storyline/2016-rio-summer-olympics/what-favela-five-things-know-about-rio-s-so-called-n622836>

Lynch, Kevin. (2020). Kent İmgesi. (İ. Başaran, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Macionis, John J. (2017). Sosyoloji. (V. Akan, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Maleviç, Kazimir. (1923-1924). Arkhitektoniki. Erişim: 03.12.2024
<https://socks-studio.com/2015/07/15/kazimir-malevichs-arkhitektons/>

Martha Rosler. Erişim: 16.01.2025
<https://www.martharosler.net/housing-is-a-human-right>

Matta-Clark, Gordon. (1974). Splitting. Erişim: 08.12.2024
<https://www.artic.edu/artworks/187171/splitting>

Matta-Clark, Gordon. (1975). Conical Intersect. Erişim: 08.12.2024
<https://publicdelivery.org/matta-clark-conical-intersect/>

Moma. Erişim: 16.01.2025
<https://www.moma.org/collection/works/117578>

Özden, P. Pınar. (2010). Türkiye'deki Kentsel Dönüşüm Politikaları ve Uygulamalarına Eleştirel Bir Bakış , İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 1, S.8.

Rosler, Martha. (1989). Eğer burada yaşasaydın... / If You Lived Here... Erişim: 12.12.2024
<https://www.martharosler.net/if-you-lived-here-carousel>

Rosler, Martha. (1989). Konut insan hakkıdır / Housing Is a Human Right. Erişim: 12.12.2024
<https://www.martharosler.net/housing-is-a-human-right>

Schiele, Egon. (1911). Ölü Şehir III / Tote Stadt III Stadt am Blauen Fluss III. Erişim: 03.12.2024 <https://www.meisterdrucke.com.tr/fine-art-prints/Egon-Schiele/717775/Dead-City-III.html>

Standing, Guy. (2022). Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf. (E. Bulut, Çev.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Stocks Studio. Erişim: 16.01.2025 <https://socks-studio.com/2015/07/15/kazimir-malevichs-arkhitektos/>

Suh, Do Ho. (2018). Bridging Home. Erişim: 13.12.2024 <https://artuk.org/discover/artworks/bridging-home-london-253961>

Şen, Besime. (2011). Kentsel Mekanda Üçlü İttifak: Sanayisizleşme, Soylulaştırma, Yeni Orta Sınıf. İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 44, s. 1-21.

The Blue Cabin Story. Erişim: 16.01.2025 https://thebluecabin.ca/the-blue-cabin-story/carole-itter/#_ftn1

Tokdil, Ezgi. (2022). Kentleşme ve Sanayileşmenin Kültür Alanına Yansımaları: Çağdaş Sanatta Göstergeleri. 4. Ayasofya Uluslararası Multidisipliner Bilimsel Çalışmalar Konferansı Bildiri Kitabı. S. 787-804.

Tunçelli, Oylum. (2017). Günümüz Sanatında Sanat Eseri ve Değerinin Değişkenleri ; Andreas Gursky Örneği, Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Sayı 3, S.35

Weber, Meber. (2012). Şehir / Modern Kentin Oluşumu (M. Ceylan, Çev.). İstanbul: Yarın Yayınları.

Whitread, Rachel. (1993). Ev / House. Erişim: 13.12.2024 <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-rachel-whitreads-house-unlivable-controversial-unforgettable>

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesi'ne verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversite'ye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikrî mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin/raporumun tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalara (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır. Tezin/Sanat Çalışması Raporunun kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin/sanat çalışması raporunun tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde/sanat çalışması raporumda yer alan, telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversite'ye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*** kapsamında tezim/sanat çalışması raporum aşağıda belirtilen haricinde YÖK Ulusal Tez Merkezi/ H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açıılır.

- Enstitü/ Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... yıl ertelenmiştir. (1)
- Enstitü/ Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. (2)
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

13/03/2025

(İmza)

Öğrencinin Doğa Ezgi AYİSİT

*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge

- (1) Madde 6.1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metodların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7.1. Ulusal çıkarılan veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan iş birliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

Tez Danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYANI

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Tez Çalışması Raporu Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu Tez Çalışması Raporunda,

- Tez/Sanat Çalışması Raporu içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- bu Tez/Sanat Çalışması Raporunun herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir Tez Çalışması Raporu çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

13/03/2025

Doğa Ezgi Ayisit

YÜKSEK LİSANS TEZİ ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü

Kent Ve Sınıfsal Yapı Üzerine Görsel Anlatılar

Yukarıda başlığı verilen Tezimin tamamı aşağıdaki filtreler kullanılarak Turnitin adlı intihal programı aracılığı ile Tez Danışmanım tarafından kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Raporlama Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı (%)	Gönderim Numarası
13.03.2025	25	71,074	24.01.2025	%10	2613400800

Uygulanan filtreler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. (13/03/2025)

Doğa Ezgi Ayisit

Öğrenci No.: N20237644

Anasanat Dalı:

Program (işaretleyiniz):

Yüksek Lisans	Sanatta Yeterlik	Doktora	Bütünleşik Doktora
√			

DANIŞMAN ONAYI UYGUNDUR.

(Doçent, Serap Emmungil Karamanoğlu,)

PROFICIENCY IN ART / MASTER'S THESIS /ART WORK REPORT
ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
Institute of Fine Arts

Visual Narratives On City And Class Structure

The whole art work report is checked by my supervisor, using Turnitin plagiarism detection software taking into consideration the below mentioned filtering options. According to the originality report, obtained data are as follows.

Date Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defence	Similarity Index (%)	Submission ID
13.03.2025	25	71,074	24.01.2025	%10	2613400800

Filtering options applied are:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read the Hacettepe University Institute of Fine Arts Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations, I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge. I respectfully submit this for approval. (13/03/2025)

Doğa Ezgi Ayisit

Student No.: N20237644

Department:

Program/Degree:

Master's	Proficiency in Art	PhD	Joint Phd
√			

SUPERVISOR APPROVAL
APPROVED

(Assoc. Prof. Serap Emmungil Karamanoğlu,)

